

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Integrace ukrajinských žáků do základních škol v České republice po únoru
2022

Diplomová práce

2024

Linda Pilařová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Linda Pilařová**
Osobní číslo: **H22367**
Studijní program: **N0111P190001 Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Integrace ukrajinských žáků do základních škol v České republice po únoru 2022**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se bude zabývat integrací ukrajinských žáků do základních škol v České republice s ohledem na probíhající ruskou invazi na Ukrajině. Práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se bude věnovat vysvětlení základní terminologie (migrace, migrant, uprchlík, žadatel o udělení mezinárodní ochrany, azylant), azylové a integrační politice. Další část se bude věnovat integraci ukrajinských žáků do systému základního vzdělávání v České republice. Dále se práce bude věnovat organizacím, které pomáhají ukrajinským žákům se zvládním školní docházky v českých školách a s jejich integrací do české společnosti.

Praktická část práce se bude věnovat kvalitativnímu výzkumu a bude zaměřena na integraci ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji. Metodou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor. Praktickou část budou tvořit rozhovory s vedením a učiteli základních škol. Cílem výzkumného šetření bude zjistit, jak se základní školy vyrovnaly se situací, která nastala v únoru 2022 (po vypuknutí ruské invaze na Ukrajině) a s jakými institucemi spolupracovaly a spolupracují v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

GILBERT, Mark. *European integration: a political history*. Second edition. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, [2021]. ISBN 978-1-5381-0681-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

KELLER, Jan. *Evropské rozpory ve světle migrace*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2017. Knižnice Sociologické aktuality., 40. svazek. ISBN 978-80-7419-249-4.

KOLDINSKÁ, Kristina, Harald Christian SCHEU a Martin ŠTEFKO, ed. *Sociální integrace cizinců*. Praha: Auditorium, 2016. ISBN 978-80-87284-60-5.

PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5.

UHEREK, Zdeněk, HONUSKOVÁ, Věra, OŠŤÁDALOVÁ, Šárka a GÜNTER, Vladislav. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016. ISBN 9788090594296.

Zákon č. 325/1999 Sb. *O azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu)*

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Lucie Hájková

Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **29. března 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **28. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 29. března 2023

Prohlašuji:

Práci s názvem Integrace ukrajinských žáků do základních škol v České republice po únoru 2022 jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 12. 06. 2024

Bc. Linda Pilařová

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Lucii Hájkové za její cenné rady, odborné vedení, vstřícnost a pohotovost při konzultacích. Velké poděkování nadále patří všem mým informantům, kteří se mnou spolupracovali v rámci rozhovorů pro praktickou část diplomové práce. V neposlední řadě děkuji celé mé rodině a příteli za naslouchání a trpělivost.

ANOTACE

Diplomová práce se bude zabývat integrací ukrajinských žáků do základních škol v České republice s ohledem na probíhající ruskou invazi na Ukrajinu. Práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se bude věnovat vysvětlení základní terminologie (migrace, migrant, uprchlík, žadatel o udělení mezinárodní ochrany, azylant), azylové a integrační politice. Další část se bude věnovat integraci ukrajinských žáků do systému základního vzdělávání v České republice. Dále se práce bude věnovat organizacím, které pomáhají ukrajinským žákům se zvládnutím školní docházky v českých školách a s jejich integrací do české společnosti. Praktická část práce se bude věnovat kvalitativnímu výzkumu a bude zaměřena na integraci ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji. Metodou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor. Praktickou část budou tvořit rozhovory s vedením a učiteli základních škol. Cílem výzkumného šetření bude zjistit, jak se základní školy vyrovnaly se situací, která nastala v únoru 2022 (po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu) a s jakými institucemi spolupracovaly a spolupracují v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Integrace, ukrajínští žáci, dočasná ochrana, ruská invaze na Ukrajinu, základní škola

TITLE

Integration of Ukrainian students into primary schools in the Czech Republic after February 2022

ANNOTATION

The thesis will explore the integration of Ukrainian students into primary schools in the Czech Republic in the context of the ongoing Russian invasion of Ukraine. The thesis will be divided into theoretical and practical parts. The theoretical part will focus on explaining basic terminology (migration, migrant, refugee, asylum seeker, asylee), asylum and integration policies. Another part will address the integration of Ukrainian students into the primary education system in the Czech Republic. Additionally, the thesis will discuss organizations that help Ukrainian students manage school attendance in Czech schools and their integration into Czech society. The practical part of the thesis will involve qualitative research, focusing on the integration of Ukrainian students into primary schools in the Central Bohemian Region. Data collection will be conducted through semi-structured interviews. The practical part will consist

of interviews with school administrators and teachers. The aim of the research is to determine how primary schools have coped with the situation that arose in February 2022 (after the outbreak of the Russian invasion of Ukraine) and to identify the institutions they have collaborated with and continue to collaborate with in the process of integrating Ukrainian students into the Czech environment.

KEY WORDS

Integration, Ukrainian students, temporary protection, Russian invasion of Ukraine, primary school

Obsah

SEZNAM OBRÁZKŮ.....	11
SEZNAM ZKRATEK	12
ÚVOD.....	13
TEORETICKÁ ČÁST	14
1 Vysvětlení základní terminologie	14
1.1 Migrace	14
1.2 Uprchlík	15
1.3 Žadatel o mezinárodní ochranu.....	16
1.3.1 Průběh řízení o udělení mezinárodní ochrany	17
1.3.1.1 Důvody udělení azylu.....	17
1.3.1.2 Důvody udělení doplňkové ochrany.....	17
1.3.1.3 Podklady pro vydání rozhodnutí	18
1.3.1.4 Rozhodnutí ve věci mezinárodní ochrany	18
1.4 Dočasná ochrana	18
2 Ruská invaze na Ukrajinu	19
3 Opatření České republiky v souvislosti s ruskou invazí na Ukrajinu	21
3.1 Zákon č. 65/2022 Sb.	22
4 Integrace žáků-cizinců	24
4.1 Podpůrná opatření žáků-cizinců.....	24
5 Ukrajínští žáci v českých základních školách.....	27
5.1 Zákon č. 67/2022 Sb.	29
5.1.1 Přijímání k základnímu vzdělávání.....	30
5.1.2 Zařazování ukrajinských žáků s dočasnou ochranou do třídy	31
5.1.3 Obsah vzdělávání	32
5.2 Informační materiál MŠMT ke vzdělávání ukrajinských žáků v ČR	32
5.3 Práce s žákem s potřebou podpory v českém jazyce	33
5.3.1 Přístup učitele.....	33
5.3.2 Práce s žákem s úplnou neznalostí nebo minimální znalostí češtiny	34
5.3.3 Organizace a metody výuky.....	35
5.3.4 Hodnocení žáka s OMJ	35
5.4 Desatero tipů do výuky	36
5.5 Práce s třídním kolektivem.....	37
5.5.1 Doporučení k příchodu žáků s OMJ do třídního kolektivu.....	37
5.5.2 Specifika práce s třídním kolektivem s žáky s OMJ	38

5.6	Příručka pro školy v době katastrofické události.....	39
6	Organizace pomáhající ukrajinským žákům	42
6.1	META, o.p.s.....	42
6.2	Člověk v tísní.....	42
6.3	Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU).....	43
6.4	Centra na podporu integrace cizinců (CPIC).....	43
6.5	Sdružení pro integraci a migraci (SIMI).....	43
	PRAKTICKÁ ČÁST	45
7	Metodologie výzkumného šetření	45
7.1	Cíl výzkumného šetření	45
7.2	Výzkumné otázky	45
7.3	Výběr a charakteristika informantů výzkumného šetření.....	46
7.3.1	Výběr informantů.....	46
7.3.2	Charakteristika informantů.....	47
7.4	Metoda a realizace výzkumného šetření.....	48
8	Výsledky výzkumného šetření.....	50
8.1	Rozhovory s řediteli/ředitelkami základních škol.....	51
8.1.1	Počet a příchod žáků z Ukrajiny.....	51
8.1.2	Práce s žáky z Ukrajiny a jazyková podpora.....	51
8.1.3	Informace a finanční podpora od státu	54
8.1.4	Personální zdroje	55
8.1.5	Organizace školy	55
8.1.6	Vztahy ve škole	57
8.1.7	Spolupráce a pomoc	57
8.1.8	Bariéry	58
8.1.9	Současný stav	59
8.2	Rozhovory s učitelkami základních škol.....	59
8.2.1	Změna výuky.....	59
8.2.2	Proces integrace.....	60
8.2.3	Práce s kolektivem.....	61
8.2.4	Postupy při neznalosti českého jazyka	61
8.2.5	Vztahy ve škole	62
8.2.6	Bariéry	63
8.2.7	Změna přístupu k ukrajinským žákům v průběhu doby	63
8.3	Závěr výzkumného šetření	64

ZÁVĚR	69
POUŽITÁ LITERATURA	70
PŘÍLOHY	78

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Vývoj počtu a podílu žáků cizinců a ukrajinských žáků v ZŠ ve školním roce 2013/14 až 2022/2023; Zdroj: MŠMT 2022.....	28
Obrázek 2 Počty ukrajinských dětí a žáků ukrajinských uprchlíků v MŠ, ZŠ a SŠ v jednotlivých krajích; Zdroj: MŠMT 2023	29
Obrázek 3 Desatero tipů do výuky; Zdroj: Inkluzivní škola.cz.....	36
Obrázek 4 Jak mluvit s dětmi o válce; Zdroj: Centrum LOCIKA 2022.....	41

SEZNAM ZKRATEK

CPIC – Centrum na podporu integrace cizinců

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NPI – Národní pedagogický institut České republiky

OMJ – Odlišný mateřský jazyk

OPU – Organizace pro pomoc uprchlíkům

SIMI – Sdružení pro integraci a migraci

ŠPZ – Školské poradenské zařízení

ZŠ – Základní škola

ÚVOD

Ruská invaze na Ukrajinu, která vypukla v únoru 2022, měla a stále má dopad na životy milionů lidí. Česká republika se stala jednou z hlavních destinací ukrajinských uprchlíků. Diplomová práce se zaměřuje na jeden z klíčových aspektů této vlny migrace, a to na integraci ukrajinských žáků do základních škol v České republice.

Téma integrace ukrajinských žáků, kteří přišli po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu, je mimořádně aktuální a důležité, jelikož vzdělání je jedním z hlavních aspektů úspěšné integrace do společnosti. Úspěšná integrace ukrajinských žáků může zásadně ovlivnit jejich budoucí životy, přispět k jejich osobnímu rozvoji a usnadnit jejich zapojení do české společnosti. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, aby poskytla komplexní pohled na problematiku.

Teoretická část práce se věnuje nejprve vysvětlení základní terminologie: migrace, migrant, uprchlík, žadatel o udělení mezinárodní ochrany, průběh řízení o udělení mezinárodní ochrany a dočasná ochrana. Dále se zaměřuje na přijatá opatření České republiky v souvislosti s ruskou invazí na Ukrajinu. Další kapitola analyzuje proces integrace cizinců. V následujících kapitolách je rozebírán proces začleňování ukrajinských žáků do českých základních škol a popisovány výzvy, kterým čelily základní školy a samotní žáci. Dále je zkoumána podpora organizací, které pomáhají ukrajinským žákům se zvládnutím školní docházky v českých základních školách a s jejich integrací do české společnosti.

Praktická část práce se opírá o kvalitativní výzkum zaměřený na integraci ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji. Výzkum využívá metodu polostrukturovaných rozhovorů s řediteli/ředitelkami základních škol a učiteli/učitelkami základních škol. Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak probíhalo začleňování ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji. Dále je zkoumáno, jak tato situace ovlivnila chod českých škol a které instituce se zapojily do podpory tohoto procesu. Výzkum se rovněž zaměřuje na státní podporu poskytovanou pro vzdělávání ukrajinských žáků, na vztahy mezi českými a ukrajinskými žáky ve třídách a na spolupráci ukrajinských rodičů se školami.

Diplomová práce si klade za cíl přispět k lepšímu pochopení procesu integrace ukrajinských žáků do českého vzdělávacího systému.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vysvětlení základní terminologie

V úvodní sekci teoretické části se zaměřuji na vysvětlení klíčových a nezbytných pojmů, které jsou relevantní pro tuto diplomovou práci. Postupně zde vysvětluji následující termíny: migrace, migrant, uprchlík, žadatel o udělení mezinárodní ochrany, průběh řízení o udělení mezinárodní ochrany a dočasná ochrana. Ukrajinští uprchlíci, kteří přišli po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu nejsou sice v České republice jako držitelé mezinárodní ochrany, ale pro tuto práci je důležité tento pojem a proces udělení mezinárodní ochrany vysvětlit, aby bylo zřejmé, jakým způsobem nachází cizinci pomoc v běžných případech a jak ojedinělá situace nastala právě v případě Ukrajinců.

1.1 Migrace

Migraci lze charakterizovat jako přemísťování, přesídlování obyvatelstva (Šišková, 2008, s. 267). Jedná se o „*přesun jednotlivců i skupin v prostoru, který je spolu s porodností a úmrtností klíčovým prvkem v procesu populačního vývoje a výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních*“ (Malina a kol., 2009, s. 2513). Mezinárodní organizace pro migraci definuje migraci jako pohyb osob z jejich místa obvyklého pobytu, buď přes mezinárodní hranici nebo v rámci jednoho státu (International Organization for Migration, 2024). Nicméně, ne každý pohyb člověka může být označen za migraci. Nelze za ni považovat například krátkodobé návštěvy nebo každodenní dojíždění. Podle Alana Simmonse migrace zahrnuje tři hlavní aspekty: přesun bydliště, změnu zaměstnání a transformaci sociálních vazeb (Simmons, in Uherek, Ošťadalová, Honusková et al., 2016, s. 32). S migrací souvisí pojem migrant, který označuje jednotlivce, jenž se přestěhoval do jiného místa pobytu (administrativní jednotky) a zůstává na novém území po dobu minimálně jednoho roku. Je důležité správně rozlišovat pojmy imigrant a emigrant. Imigranty nazýváme osoby, které se přistěhovaly do jiného místa pobytu ve srovnání se svým současným bydlištěm, zatímco emigranty označujeme osoby, které se vystěhovaly z původního místa bydliště (Pavlík, Kalibová, 2005, s. 104).

V sociálních vědách je zkoumání migrace důležitým tématem, a to zejména z toho důvodu, že se jedná o zdroj sociálních změn, zdroj změn ve složení obyvatelstva, rozložení obyvatelstva, ale také příčinu vzniku kulturních kontaktů a kulturních konfliktů (Malý etnologický slovník, 2011). Migrace není novodobým fenoménem, s migrací se setkáváme už od počátků dějin lidstva až do současnosti. V současné době je v Evropě s migrací spojená

spousta otázek týkajících se přistěhovalectví a národní identity. Stalo se tomu převážně z toho důvodu, že se změnila povaha migrace a zároveň její vnímání západními společnostmi. Evropa byla po několik staletí kolonizátorem, kdy miliony evropských emigrantů odcházely osidlovat její kolonie a Nový svět. Změna však nastala po roce 1945, migrační vlna se otočila a z vyspělých evropských zemí se místo zemí emigrace staly země imigrace. Příliv nových kultur do Evropy s sebou přinesl právě otázky týkající se úpadku národních kultur a identity (Baršová, Barš, 2005, s. 32).

Jedním z hlavních konceptů používaných k porozumění faktorů, jež formují rozhodnutí týkající se migrace, je teorie „push and pull“. „Push“ a „pull“ faktory zde existovaly vždy, a i nadále činí migraci jedním z hlavních faktorů, které formují svět. Zvláště v současné době tyto faktory ovlivňují mnoho zemí na celém světě (Goularas, Ipek, 2018, s. 11). „Push“ faktory jsou ty, které způsobují, že jedinci opouštějí své současné místo bydliště. Mezi ně mohou spadat faktory jako přírodní katastrofy, války, převraty, ekonomická a politická nestabilita. Tyto činitele vytvářejí tlak, který pohání jedince k opuštění domova. Naopak „pull“ faktory, jsou ty, jež jedince přitahují do konkrétní oblasti nebo země. K „pull“ faktorům můžeme zařadit například lepší vzdělávací možnosti, politickou stabilitu a lepší ekonomické příležitosti (Uherek, Ošřadalová, Honusková et al., 2016, s. 41). „Push-pull“ teorie vysvětluje migraci jako *„funkcionální přizpůsobení se situaci nerovného geografického rozložení zdrojů a nabídky a poptávky po práci“* (Carens, 2016, s. 9) Tato teorie je často kritizována, a to zejména kvůli přehlížení dalších sociokulturních a vztahových faktorů, k nimž řadíme například historický vývoj vztahů mezi jednotlivými regiony světa, včetně historie kolonialismu a rozvoje kapitalistického systému (Carens, 2016, s. 9).

1.2 Uprchlík

Uprchlíkem je osoba, která splňuje definiční znaky dle Úmluvy o právním postavení uprchlíků, podepsané v Ženevě 28. července 1951, a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků ze dne 31. ledna 1967. V České republice Protokol nabyl platnost 26. listopadu 1991 a Úmluva 24. února 1992 (Sdělení č. 208/1993 Sb). Z hlediska Úmluvy a Protokolu je uprchlíkem osoba, která opustila svou zemi, protože mu v ní hrozí vážná újma a jeho původní země mu v takovém případě nebyla schopna nebo ochotna pomoci, případně je i původcem tohoto ohrožení. Okolnosti kvůli, kterým můžeme cizince označit za uprchlíka se dělí do 3 kategorií: inkluzivní (zahrnující) klauzule, cesační (pozastavující) klauzule a exkluzivní (vylučující) klauzule (Honusková, 2011, s. 51). Inkluzivní (zahrnující) klauzule nám říká, kdo uprchlíkem je:

- a) „1. Osoba je občanem třetí země, nebo tzv. „bezdomovec“, tj. osoba bez státní příslušnosti
- b) 2. nachází se mimo svou vlast (tzv. podmínka exterritoriality)
- c) 3. má oprávněné obavy z pronásledování z jedním z vymezených důvodů. Jde o následující důvody.
 - o Rasa
 - o Náboženství
 - o Národnost
 - o Příslušnosti k společenské skupině
 - o Politické názory“ (Encyklopedie migrace, 2017).

Cesační (pozastavující) klauzule udává podmínky o tom, kdo uprchlíkem už není a exkluzivní (vyklučující) klauzule sděluje, kdo uprchlíkem nemůže být (Honusková, 2011, s. 51).

1.3 Žadatel o mezinárodní ochranu

V této části se budu věnovat udělení mezinárodní ochrany na území České republiky. Tuto problematiku upravuje zákon č. 325/1999 Sb., o azylu. Zákon stanovuje

- a) „podmínky vstupu a pobytu cizince, který požádal Českou republiku o mezinárodní ochranu na území České republiky (dále jen "území"), a pobyt azyllanta nebo osoby požívající doplňkové ochrany na území,
- b) podmínky řízení ve věci mezinárodní ochrany,
- c) práva a povinnosti žadatele o udělení mezinárodní ochrany, azyllanta a osoby požívající doplňkové ochrany na území“ (Zákon č. 325/1999 Sb., § 1).

Žadatel o udělení mezinárodní ochrany je dle zákona o azylu „cizinec, který podal v České republice žádost o udělení mezinárodní ochrany, o níž dosud nebylo pravomocně rozhodnuto nebo cizinec, který požádal o udělení mezinárodní ochrany v jiném státě, který je vázán přímo použitelným předpisem Evropské unie a Česká republika jej převzala na své území za účelem posouzení jeho žádosti o udělení mezinárodní ochrany“ (Zákon č. 325/1999 Sb., § 2). Žádostí o udělení mezinárodní ochrany cizinec projevuje svou vůli hledat ochranu v České republice před možným pronásledováním nebo hrozbou vážné újmy (Zákon č. 325/1999 Sb., § 3). Cizinec podává žádost v přijímacím středisku, na odboru cizinecké policie krajského ředitelství policie nebo v zařízení pro zajištění cizinců. Po podání žádosti

o mezinárodní ochranu je cizinec povinen se do 24 hodin dostavit do přijímacího střediska určeného ministerstvem (Zákon č. 325/1999 Sb., § 3).

1.3.1 Průběh řízení o udělení mezinárodní ochrany

Správní řízení týkající se udělení mezinárodní ochrany vykonává Ministerstvo vnitra České republiky (dále jen “ministerstvo“). Po podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany vyzve ministerstvo žadatele o poskytnutí údajů týkajících se podané žádosti o udělení mezinárodní ochrany, mezi tyto údaje patří jméno a příjmení, datum a místo narození, státní občanství, národnost a další. V rámci výzvy je žadatel, v mateřském jazyce nebo v jazyce, ve kterém je schopen se dorozumět, srozuměn o svých právech a povinnostech. Při poskytnutí údajů je žadatel o udělení mezinárodní ochrany povinen osvědčit svou totožnost platným cestovním dokladem, jiným dokladem totožnosti nebo platnou veřejnou listinou vydanou zemí státní příslušnosti nebo zemí posledního trvalého bydliště, jedná-li se o žadatele, který nemá státní příslušnost (Zákon č. 325/1999 Sb., § 10).

Následně se provede s žadatelem o udělení mezinárodní ochrany rozhovor za účelem zjištění situace. O provedeném rozhovoru se sepisuje protokol, který obsahuje opis otázek ministerstva a odpovědí žadatele. (Zákon č. 325/1999 Sb., § 23).

1.3.1.1 Důvody udělení azylu

Azyl je cizinci udělován v situaci, kdy bude v *„řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že cizinec*

- a) je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo*
- b) má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště“ (Zákon č. 325/1999 Sb., § 12).*

1.3.1.2 Důvody udělení doplňkové ochrany

Doplňková ochrana se uděluje cizinci, který nesplnil podmínky pro udělení azylu, pokud bylo v řízení o udělení mezinárodní ochrany vypátráno, že jsou důvodné obavy o hrozbě nebezpečí vážné újmy v případě, že by byl vrácen *„do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště“ (Zákon č. 325/1999 Sb., § 14a).*

1.3.1.3 Podklady pro vydání rozhodnutí

Mezinárodní ochrana se uděluje ve dvou formách: azyl nebo doplňková ochrana. Důležitými podklady pro rozhodnutí jsou zejména žádost o udělení mezinárodní ochrany, údaje, které cizinec k žádosti poskytl, přepis z rozhovoru (protokol), správné a aktuální informace o státu, jehož je občanem nebo o státu posledního trvalého bydliště, v případě, že je žadatel bez státního občanství a výsledek lékařského vyšetření zaměřeného na zjištění pozůstatků pronásledování nebo vážné újmy (Zákon č. 325/1999 Sb., § 23c).

1.3.1.4 Rozhodnutí ve věci mezinárodní ochrany

Rozhodnutí ministerstva o udělení mezinárodní ochrany je vydáno nejpozději do 6 měsíců ode dne, kdy cizinec poskytl údaje k podané žádosti (pokud nestanoví zákon jinak). Jestliže ministerstvo nezjistí důvody k udělení ani jedné z forem mezinárodní ochrany, v rozhodnutí odůvodní své stanovisko. Následně ministerstvo pošle žadateli písemnou výzvu, ve které se cizinec dozví místo a čas doručení rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany, které si následně převezme. Rozhodnutí ministerstva nabývá právní moci v okamžiku, kdy dojde k doručení cizinci (Zákon č. 325/1999 Sb., § 27).

1.4 Dočasná ochrana

Dočasná ochrana je ochranný institut výjimečné povahy, který vychází z práva Evropské unie. Účelem dočasné ochrany je umět rychle a účinně reagovat v případě hromadných přílivů nebo bezprostředně hrozících masových přílivů vysídlených osob ze třetích zemí, které se nemohou navrátit do své země původu a hrozilo by, že azylový systém země nedokáže takový příliv zvládnout. Může se jednat o „*osoby, které uprchly z oblastí ozbrojených konfliktů nebo endemického násilí, nebo osoby, kterým vážně hrozí systematické nebo obecné porušování lidských práv, či osoby, které se staly oběťmi takového porušování lidských práv*“ (Směrnice Rady 2001/55/ES, Kapitola I, Článek 2). Evropská unie aktivovala dočasnou ochranu v důsledku ruské invaze na Ukrajinu a masovému přílivu vysídlených osob z Ukrajiny, právě těmto osobám (Rada Evropské unie, 2022).

2 Ruská invaze na Ukrajinu

Rusko a Ukrajina má společnou a komplikovanou historii, která sahá tisíce let nazpět. Ve 20. století byla Ukrajina jednou z nejlidnatějších a nejmocnějších republik bývalého Sovětského svazu. Nicméně to skončilo v roce 1991, kdy Ukrajina vyhlásila svou nezávislost. Ukrajina se snažila více přiblížit západním zemím a veřejně vyjádřila zájem o členství v NATO¹. To však vyvolalo ruskou agresi, která vyvrcholila v roce 2014 poté, co Ukrajinci svrhli svého prezidenta, který měl blízké vazby na Rusko. V únoru 2014 následovala tajná invaze ruských vojsk na ukrajinskou autonomní republiku Krym, s údajným cílem chránit rusky mluvící obyvatele před ukrajinským pronásledováním. Téměř současně Rusko způsobilo rozbroje v Donbasu na východní Ukrajině, když podpořilo separatistické hnutí v Doněcku a Luhansku, což eskalovalo do ozbrojeného konfliktu. Doněck a Luhansk vyhlásily nezávislost a během následujících 7 let, v konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskem, zemřelo více než 14 000 lidí (Davis, U.S. News, 2024). Na podzim roku 2021 začalo Rusko masivně koncentrovat svá vojska a vojenskou výbavu podél hranic s Ukrajinou. V následujících měsících vyslalo další své síly do Běloruska, kde měli údajně společné cvičení s běloruskými jednotkami. Další jednotky byly poslány na Ruskem podporovanou separatistickou enklávu Podněstří v Moldavsku a na Krym, které Rusko okupovalo (Ray, Britannica, 2024). Obavy eskalovaly na začátku roku 2022. Bylo svoláno zasedání Rady bezpečnosti OSN, a vedoucí představitelé NATO vyzvali Rusko, aby deeskalovalo situaci, jinak bude čelit odvetě (Davis, U.S. News, 2024). V únoru 2022 varovali západní obranní analytici před ruským vpádem na Ukrajinu, jelikož bylo odhadnuto, že až 190 000 ruských vojáků obklopuje hranice. Rusko vedlo také námořní akci v Černém moři, ohledně které se prezident Ruska Vladimir Putin vyjádřil, že se jedná pouze o plánové cvičení. Na výzvu vedoucích představitelů NATO reagoval Vladimir Putin 21. února 2022 uznáním nezávislosti samostatných lidových republik Doněcku a Luhansku. Následně Vladimir Putin nařídil vstup ruských vojáků na území Ukrajiny pod záminkou jejich nasazení jako „mírotvorce“. Ruská vojenská aktivita na Donbasu, která trvala od roku 2014 a byla popírána Ruskem, se nakonec stala zjevnou. Západní vůdci reagovali, na tuto vojenskou akci, zavedením řady sankcí proti ruským finančním institucím. V časných hodinách 24. února 2022 Volodymyr Zelenskyy, prezident Ukrajiny, hovořil k ruskému lidu a prosil o mír, zároveň slíbil, že se Ukrajina bude bránit. Později téhož dne Vladimir Putin

¹ NATO = North Atlantic Treaty Organisation neboli Organizace severoatlantické smlouvy byla založena v roce 1949. Jedná se o politickou a vojenskou alianci zemí Evropy a Severní Ameriky, která jim umožňuje konzultovat a spolupracovat v oblasti ochrany a bezpečnosti (NATO)

oznámil zahájení „speciální vojenské operace“ a během několika minut byly slyšet výbuchy ve velkých městech na Ukrajině a v Kyjevu, hlavním městě Ukrajiny, začaly znít poplachové sirény. Volodymyr Zelenskyj vyhlásil stav ohrožení a vyzval k všeobecné mobilizaci vojensky způsobilé populace Ukrajiny. Jelikož Rusko útočilo na civilní obyvatelstvo raketami a dělostřeleckými údery, miliony Ukrajinců opustily svou zem. Ke konci března 2022 uprchlo z bojů asi 4 miliony Ukrajinců, což představovalo největší uprchlickou krizi od druhé světové války. Převažující většina Ukrajinců našla bezpečí na území Polska, Německa a České republiky (Ray, Britannica, 2024).

Zatímco ruská invaze na Ukrajinu některé vůdce překvapila, odborníci říkají, že podstatou napětí je kombinace složité historie mezi oběma zeměmi, trvající napětí mezi Ruskem a NATO a ambice jednoho muže: Vladimira Putina (Davis, U.S. News, 2024). Když Vladimir Putin vyslal 24. února 2022 okolo 200 000 vojáků na Ukrajinu, představoval si, že do hlavního města Kyjev vnikne během pár dnů a následně svrhne vládu. Po sérii ústupů je zřejmé, že jeho invazní plán selhal. I přesto je konec ruské invaze na Ukrajinu v nedohlednu, a i po dvou letech trvání Vladimir Putin popisuje největší evropskou invazi od druhé světové války jako „speciální vojenskou operaci“ (Kirby, BBC, 2023). Ke dni 16. 05. 2024 uprchlo z Ukrajiny 6 483 500 lidí (Operational Data Portal, 2024).

3 Opatření České republiky v souvislosti s ruskou invazí na Ukrajinu

Útok ruských vojsk začal 24. února 2022 a výrazně zhoršil bezpečnost ve východní Evropě. Vláda ČR vyzvala své občany na Ukrajině, aby urychleně opustily tuto zemi (Vláda ČR, 2022). Dne 24. února 2022 Ministerstvo vnitra aktivovalo Plán připravenosti na migrační vlnu² a vytvořilo informační linky pro občany Ukrajiny na území ČR (Ministerstvo vnitra, 2022). Dále Ministerstvo vnitra vypracovalo Program pomoci občanům Ukrajiny, jenž uprchlíkům z Ukrajiny, kteří neměli materiální zabezpečení, na dobu 4 měsíců obstaralo ubytování, stravu, zajištění základních hygienických potřeb, poskytnutí finančních prostředků, sociální a materiální podporu, případně dopravu. Na pomoc Ukrajincům bylo zřízeno 14 krajských asistenčních center, zajištěny lékařské služby a posíleny pracoviště odboru azylové a migrační politiky. Ministerstvo vnitra také spustilo speciální internetový web, na kterém jsou potřebné informace pro Ukrajince, ale také pro lidi, kteří jim chtějí pomoci. Další pomoc poskytla Česká advokátní komora, která sepsala seznam advokátů, kteří se pohybují v problematice azylového, migračního, mezinárodního a cizineckého práva a byli ochotni pomoci Ukrajincům zdarma. Vláda České republiky se intenzivně snažila o usnadnění příjmu uprchlíků a integrace do české společnosti, v souvislosti s tím prosadila tři legislativní návrhy. „*Návrh zákona o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace*“ (Vláda ČR, 2022), jenž zjednodušoval proces získání pobytového oprávnění a bezplatné zdravotní péče. Druhým návrhem byl „*návrh zákona o některých opatřeních v oblasti zaměstnanosti a v oblasti sociálního zabezpečení v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace*“ (Vláda ČR, 2022). Posledním návrhem, který Vláda ČR (2022) prosadila byl „*návrh zákona o zvláštních pravidlech v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace*“, který se zaměřoval na přijímání ukrajinských dětí k předškolnímu, základnímu, střednímu a vyššímu odbornému vzdělávání, dále stanovoval obsah vzdělávání, zařazování ukrajinských dětí do tříd a zároveň je osvobozoval od poplatků za nostrifikaci. Tyto tři zákony byly souhrnně označeny jako Lex Ukrajina (Vláda ČR, 2022). S rostoucím počtem ukrajinských válečných uprchlíků se snižoval počet ubytovacích kapacit, z toho důvodu byly zřízeny dočasné nouzové přístřeší a nouzové ubytování, kterým Vláda ČR přispívala 200 korun na osobu za den. Jestliže se jednalo o zařízení soukromé, finanční příspěvek činil 250 korun za den. Dalším řešením, jak zmírnit problém nedostatku ubytovacích kapacit, zvolila Vláda ČR nařízení příspěvku na solidární domácnost, který bude vyplacen

² Doporučení Komise (EU) 2020/1366 ze dne 23. září 2020 o mechanismu EU pro připravenost a řešení krizí v souvislosti s migrací (plán pro připravenost na migraci a pro migrační krize) (Document 32020H1366, 2020).

lidem, kteří ve své domácnosti bezplatně ubytují ukrajinské uprchlíky a bude činit 3 000 korun na osobu za měsíc (Vláda ČR, 2022). Všechna nařízení měla jeden hlavní cíl, pomoci ukrajinským uprchlíkům na území České republiky, kterých od začátku ruské invaze na Ukrajinu do 1. dubna 2024 požádalo o azyl, dočasnou ochranu nebo podobné národní ochranné programy na našem území více než 599 tisíc Ukrajinců (Operational Data Portal, 2024).

3.1 Zákon č. 65/2022 Sb.

Zákon č. 65/2022 Sb. Zákon o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace vešel v platnost 21. 03. 2022 a je průběžně novelizován. Zákon č. 65/2022 Sb. byl postupně měněn zákony č. 175/2022 Sb., č. 198/2022 Sb., č. 20/2023 Sb., č. 75/2023 Sb., č. 173/2023 Sb., č. 454/2023 Sb. Aktuální znění je platné od 01. 01. 2024 do 30. 08. 2024. Následně bude v platnosti budoucí znění, které je již připraveno a bude platit od 01. 09. 2024 do 31.03. 2025 (Zákon č. 65/2022 Sb).

V návaznosti na rozhodnutí Evropské unie a aktivování článku 5 směrnice Rady Evropské unie³ (dále jen „Rady“) 2001/55/ES, zákon č. 65/2022, v souvislosti s ruskou invazí na Ukrajinu, upravuje podmínky udělování dočasné ochrany cizincům, podmínky prodlužování dočasné ochrany, poskytování ubytování, zdravotních služeb, evidenci vozidel s ukrajinskou státní poznávací značkou a asistovaný dobrovolný návrat (Zákon č. 65/2022 Sb., § 1).

Dočasnou ochranou se rozumí oprávnění k pobytu na území České republiky podle zákona o dočasné ochraně cizinců za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky v návaznosti na rozhodnutí Rady (Zákon č. 65/2022 Sb., § 2). O udělení dočasné ochrany se žádá osobně v Krajských asistenčních centrech pomoci Ukrajině, které byly zřízeny v každém kraji České republiky. K podání žádosti o udělení dočasné ochrany je potřeba vyplněná žádost, cestovní doklad, má-li ho cizinec, a na vyžádání fotografie. Dočasnou ochranu uděluje Ministerstvo vnitra nebo Policie České republiky. Dočasná ochrana je poskytnuta cizincům, na které se vztahuje rozhodnutí Rady (Zákon č. 65/2022 Sb., § 2). Dle rozhodnutí Rady mezi cizince mající nárok na dočasnou ochranu patří:

- ukrajinští státní příslušníci, kteří pobývali na Ukrajině a byli od 24. února 2022 vysídleni v důsledku ruské invaze na Ukrajinu,

³ Rada Evropské unie = „Rada je společně s Evropským parlamentem hlavním rozhodovacím orgánem Unie“ (Council of the European Union)

- státní příslušníci třetích zemí, jiných než Ukrajina, kteří měli postavení uprchlíka nebo rovnocenné ochrany a byli také vysídleni od 24. února 2022,
- rodinní příslušníci osob, které mají nárok na dočasnou ochranu, v případě že jejich rodiny byly na Ukrajině, když začal hromadný příliv vysídlených osob (Rada Evropské unie, 2022).

Dále je dočasná ochrana poskytnuta také cizincům, kteří měli platné povolení k trvalému pobytu na území Ukrajiny ke dni 24. února 2022 a cizincům jejichž „*vycestování do státu, jehož je státním občanem, nebo části jeho území, anebo v případě osoby bez státního občanství do státu nebo části jeho území jeho posledního trvalého bydliště před vstupem na území Ukrajiny, není možné z důvodu hrozby skutečného nebezpečí podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky*“ (Zákon č. 65/2022 Sb., § 3). Žádost o udělení dočasné ochrany není přijatelná v případě že: žádost cizinec nepodal osobně, podává ji cizinec, který nespĺňuje podmínky, které vycházejí ze zákona č. 65/2022 § 3 a rozhodnutí Rady, zároveň je-li podána cizincem, který o dočasnou nebo mezinárodní ochranu požádal v jiném členském státě Evropské unie, nebo ji podá cizinec, kterému již byla udělena dočasná nebo mezinárodní ochrana v jiném členském státě Evropské unie. Jestliže je žádost o udělení dočasné ochrany zamítnuta, Ministerstvo vnitra nebo Policie České republiky žádost cizinci vrátí a sdělí mu, z jakého důvodu byla zamítnuta (Zákon č. 65/2022 Sb., § 5). V případě, že je cizinci dočasná ochrana udělena, dostane do cestovního dokladu vízový štítek, dále jsou mu v jazyce, ve kterém je schopen se dorozumět, písemně sdělena práva a povinnosti související s poskytnutím dočasné ochrany a je informován o sdílení informací o cizinci ve věci dočasné ochrany s příslušnými orgány členských států Evropské unie (Zákon č. 65/2022 Sb., § 5). Držitelé dočasné ochrany mají právo pobývat na území České republiky aktuálně do 31. 03. 2025. Mají přístup ke vzdělávání, k veřejnému zdravotnímu pojištění, které mají na 150 dní od udělení dočasné ochrany zdarma, dále volný přístup na trh práce a nárok na státní humanitární ubytování. Mezi povinnosti držitelů dočasné ochrany patří hlášení změny místa pobytu, v případě, že je pobyt delší než 15 dnů, hlášení změny jména či příjmení, rodinného stavu a cestovního dokladu. Všechny tyto změny se hlásí Ministerstvu vnitra do 3 pracovních dnů ode dne změny. Děti požívající dočasné ochrany mají povinnost plnit školní docházku v České republice, kterou by měly započat nejpozději 90 dnů od udělení dočasné ochrany (FRS, 2024).

4 Integrace žáků-cizinců

V českém školství za žáky-cizince považujeme žáky, kteří nemají české občanství. Spektrum žáků-cizinců je velmi široké, patří sem děti, které se již narodily v České republice a čeština je jejich rodný jazyk, až po děti, které přišly do České republiky v pozdějším věku a s češtinou se poprvé seznámily až ve škole (Národní ústav pro vzdělávání, b.d.). V současné době je velmi rozšířený obecnější pojem žáci s odlišným mateřským jazykem (dále jen žáci s OMJ). Tento termín nezohledňuje občanství a místo narození dítěte, ale skutečnost, že čeština je pro dítě až druhým jazykem (Národní ústav pro vzdělávání, b.d.). Dle zákona č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v aktuálním znění, mají v České republice cizinci stejný přístup ke vzdělávání a školským službám jako občané České republiky.

Termín integrace se nejčastěji vysvětluje jako propojování, prolínání, vzájemné ovlivňování, spojování ve vyšší celek (Výkladový slovník z pedagogiky, 2012). Integraci můžeme také definovat jako spojování, sjednocení, začlenění, zapojení, zařazení. V pedagogické oblasti se jedná o zapojování žáků do určitého celku a nejčastěji integraci spojujeme s integrováním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky s OMJ (Metodický portál RVP.CZ, 2011). Integrace žáků s OMJ je velmi komplexní proces, který zahrnuje pomoc při adaptaci na nové školní prostředí, zajištění dobrých školních výsledků, zajištění vstřícného prostředí vůči žákům různého původu a bezpečného prostoru. Hlavním cílem začleňování žáků s OMJ je zajistit jim přístup ke kvalitnímu vzdělávání a umožnit jazykovou, studijní a socioemocionální podporu (Evropská komise, 2019).

4.1 Podpůrná opatření žáků-cizinců

Společné vzdělávání je v současné době jednou z hlavních priorit Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Novela školského zákona garantuje s účinností od 01. 09. 2016 právo dětí na podpůrná opatření. Podpůrná opatření slouží k překonávání znevýhodnění, ať už se jedná o děti a žáky sociálně znevýhodněné, z kulturně odlišného prostředí, zdravotně postižené a znevýhodněné, nebo žáky nadané. Žáky s OMJ, kteří nemají znalost českého jazyka, řadíme k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami se sociálním znevýhodněním (Titěrová, 2011). Podpůrná opatření jsou specifikována ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., která rozděluje podpůrná opatření do 5 stupňů. Přičemž na žáky s OMJ se vztahují první tři stupně podpůrných opatření (Národní ústav pro vzdělávání, b.d.).

Podpůrná opatření prvního stupně navrhují pedagogičtí pracovníci ve spolupráci s pedagogickým pracovníkem, který ve škole poskytuje poradenské služby a nejsou finančně náročné. Jsou určena žákům, u kterých je viditelná potřeba zapojení v kolektivu a úpravy ve vzdělávání a školských službách. Podpůrná opatření prvního stupně slouží ke kompenzaci mírných obtíží ve vzdělávání žáka. Dochází k umírněným úpravám v režimu školní výuky, domácí přípravy a podpoře žáka (Příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb.). U žáků s OMJ jsou podpůrná opatření prvního stupně poskytována žákům s pokročilou znalostí češtiny, kteří potřebují podporu u jednotlivých předmětů (Národní ústav pro vzdělávání, b.d.).

Podpůrná opatření druhého stupně jsou poskytována na základě doporučení od školského poradenského zařízení (dále jen ŠPZ). Žákům s OMJ jsou nejčastěji udělována z důvodu nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka. Jejich problémy lze však označit za mírné a lze je kompenzovat použitím speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek. U druhého stupně podpůrných opatření může docházet k úpravě metod výuky, obsahu vzdělávání, organizaci výuky a hodnocení žáka, případně individuálního vzdělávacího plánu. Žáci mají nárok na posílení výuky českého jazyka jako cizího jazyka. Na základních školách (dále jen ZŠ) mají možnost na posílení češtiny o 3 hodiny týdně, nesmí však překročit limit 120 hodin ročně. Hodnocení žáka vychází ze zjištěných specifik a nastavují se taková kritéria, podle kterých lze dosahovat osobního pokroku žáka (Příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb.).

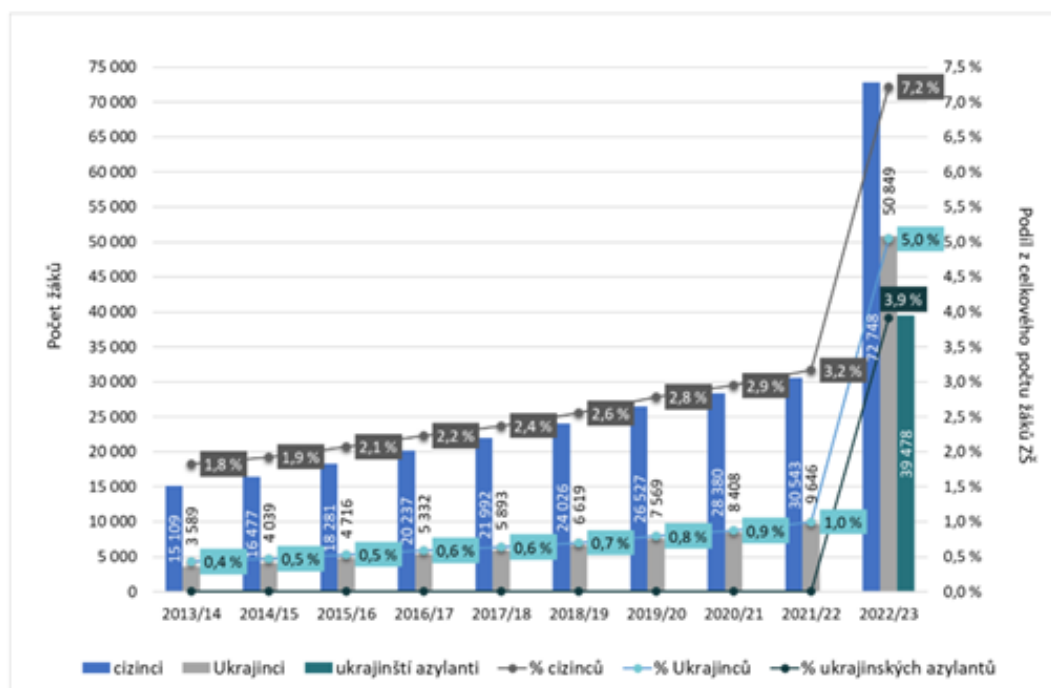
„Použití podpůrného opatření ve třetím stupni je podmíněno stanovením podpůrných opatření školským poradenským zařízením na základě diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb žáka, případně vychází z vyhodnocení účinnosti nižších stupňů podpůrných opatření poskytovaných žákovi“ (Příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb.). Třetí stupeň je poskytován žákům, kteří nemají znalosti vyučovacího jazyka. *„Charakter speciálních vzdělávacích potřeb žáka vyžaduje již znatelné úpravy v metodách práce, v organizaci a průběhu vzdělávání, v úpravě školního vzdělávacího programu, v hodnocení žáka“* (Příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb.). Na ZŠ mají žáci nárok na posílení výuky českého jazyka jako jazyka cizího o 3 hodiny týdně, nejvýše však 200 hodin za rok. Dále mají nárok na úpravu obsahu vzdělávání, speciální učebnice, speciální pomůcky a asistenta pedagoga. Hodnocení žáka má za cíl podpořit jeho učení, navrhnout konkrétní postupy v jeho vzdělávání a zvýšit motivaci žáka k učení (Příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb.).

Při vzdělávání žáků s OMJ z Ukrajiny se převážně navrhují podpůrná opatření prvního stupně, protože nedostatečná znalost českého jazyka není samo o sobě důvodem k vyšetření

ŠPZ, které doporučuje podpůrná opatření druhého stupně. Klientem ŠPZ může být žák, který má i jiné speciální vzdělávací potřeby než odlišný mateřský jazyk. Pokud však podpůrná opatření prvního stupně nestačí, je vhodné situaci žáka konzultovat s ŠPZ a případně provést odbornou diagnostiku (MŠMT, 2023).

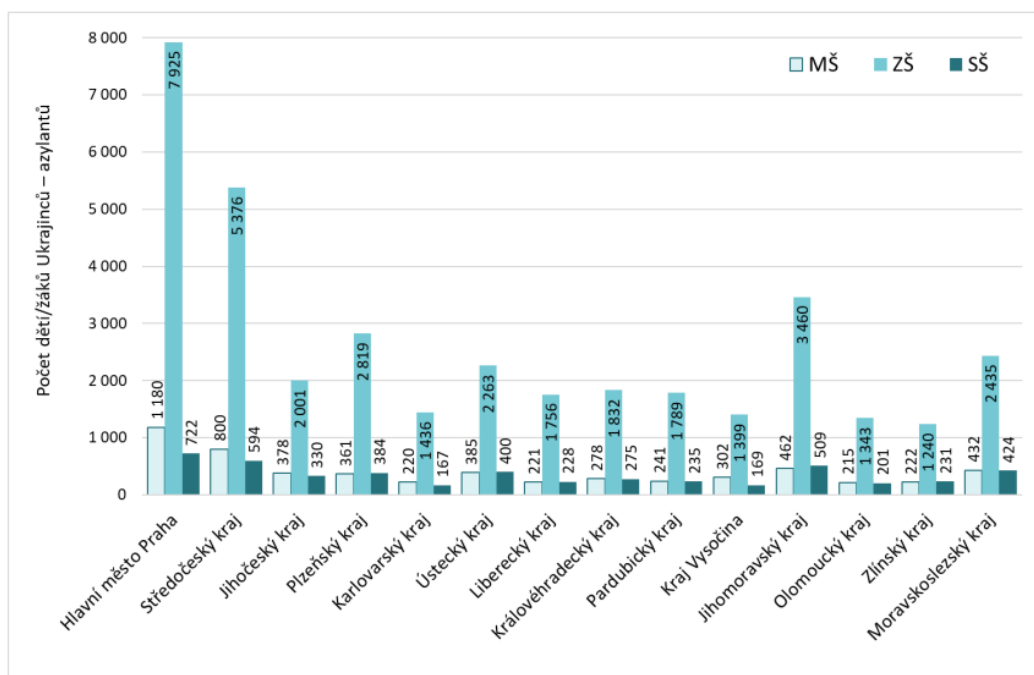
5 Ukrajinstí žáci v českých základních školách

Česká republika se stala jednou z hlavních zemí, do které přicházejí ukrajinstí uprchlíci hledat útočiště. Od začátku ruské invaze na Ukrajinu do 1. dubna 2024 požádalo o azyl, dočasnou ochranu nebo podobné národní ochranné programy na našem území více než 599 tisíc Ukrajinců (Operational Data Portal, 2024). Velkou část přichozích ukrajinských uprchlíků tvořily děti. Pro přehlednost práce žáky z Ukrajiny, kteří přišli do České republiky po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu, označuji ukrajinstí žáci s dočasnou ochranou. Označení ukrajinstí žáci zahrnuje všechny Ukrajince na školách, ať už ty, kteří zde byli před vypuknutím války, nebo ty, kteří přišli po ní. První zprávy o počtech ukrajinských žáků s dočasnou ochranou na školách v České republice datujeme ke dni 30. 09. 2022. Předtím byly údaje sbírány pouze z průběžného monitoringu aktuálního vývoje situace, které předávaly školy. Relevance údajů závisela především na ochotě škol udržovat tato data aktuální a přesná. Důležitým faktorem byl také neustálý pohyb uprchlíků, nejen v rámci České republiky, ale i při jejich návratu na Ukrajinu. Významnější vhled do této problematiky poskytly údaje vykázané školami ve výkazech k novému školnímu roku 2022/2023. Z údajů sběru dat Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) ke dni 30. 09. 2022 můžeme zjistit, že v mateřských, základních a středních školách bylo celkem 50 282 ukrajinských žáků s dočasnou ochranou, kteří utekli před ruskou invazí. Ukrajinstí žáci se tím stali nejpočetnější skupinou cizinců v českých školách a tvořili podíl 2,7 % z celkového počtu žáků. Na základních školách (dále jen ZŠ) činil počet ukrajinských žáků s dočasnou ochranou ke dni 30. 09. 2022 celkem 39 478 žáků a tvořili 3,8 % všech žáků na ZŠ. Co se týká rozložení ukrajinských žáků s dočasnou ochranou ve třídách ZŠ k datu 30. 09. 2022, většina tříd (59,3 %) neměla žádného ukrajinského žáka s dočasnou ochranou. V 39,7 % tříd byl jeden až pět ukrajinských žáků s dočasnou ochranou a pouze 1 % tříd ZŠ mělo více než pět ukrajinských žáků s dočasnou ochranou. Vývoj nárůstu počtu a podílu ukrajinských žáků v ZŠ po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu můžeme vidět na obrázku č. 1, který značí vývoj od školního roku 2013/2014 až do školního roku 2022/2023, u kterého můžeme vidět právě příchod ukrajinských žáků s dočasnou ochranou (MŠMT, 2022).

Obrázek 1 Vývoj počtu a podílu žáků cizinců a ukrajinských žáků v ZŠ ve školním roce 2013/14 až 2022/2023; Zdroj: [MŠMT 2022](#)

MŠMT provádí podzimní sběr dat ze škol pravidelně, avšak v roce 2023 provedlo přednostní vyhodnocení některých klíčových údajů, jejichž cílem bylo zjistit počty ukrajinských žáků s dočasnou ochranou v českých mateřských, základních a středních školách, aby bylo možné identifikovat dopady probíhajícího válečného konfliktu na Ukrajině na český vzdělávací systém. Z výkazů ke školnímu roku 2023/2024 můžeme vidět, že se počet ukrajinských žáků s dočasnou ochranou snížil. K 30. září 2023 bylo v českých mateřských, základních a středních školách celkem 48 090 ukrajinských žáků s dočasnou ochranou, což je o 2 192 méně než před rokem. Od předchozího sběru dat ke dni 30. 09. 2022 ubylo na ZŠ meziročně 2 404 ukrajinských žáků s dočasnou ochranou, což snížilo jejich počet k 30. 09. 2023 na 37 074. Tvořili tak 3,7 % všech žáků na ZŠ. Co se týká rozložení ukrajinských žáků s dočasnou ochranou ve třídách na ZŠ k datu 30. 09. 2023, většina tříd (61,1 %) nemělo žádného ukrajinského žáka s dočasnou ochranou. V 38 % tříd byl jeden až pět ukrajinských žáků s dočasnou ochranou a pouze 1 % tříd ZŠ mělo více než pět ukrajinských žáků s dočasnou ochranou. Počty ukrajinských žáků s dočasnou ochranou jsou rozdílné v jednotlivých krajích České republiky, na obrázku č. 2 je zřetelné, že nejvíce ukrajinských žáků s dočasnou ochranou je v Praze a ve Středočeském kraji (MŠMT, 2023).

Obrázek 2 Počty ukrajinských dětí a žáků ukrajinských uprchlíků v MŠ, ZŠ a SŠ v jednotlivých krajích; Zdroj: [MŠMT 2023](#)

Nejaktuálnější údaje poskytl MŠMT 10. 04. 2024 na základě mimořádného šetření počtu ukrajinských žáků s dočasnou ochranou v českých školách. Šetření ukázalo, že od začátku školního roku se počet ukrajinských žáků s dočasnou ochranou zvýšil o 1 149 žáků, tedy na celkových 49 539. Největší nárůsty byly zaznamenány v mateřských a středních školách, zatímco na základních školách počet ukrajinských žáků s dočasnou ochranou klesl o 330. Nejvyšší počty ukrajinských žáků s dočasnou ochranou jsou stále v Praze a Středočeském kraji (MŠMT, 2024).

5.1 Zákon č. 67/2022 Sb.

Vzdělávání ukrajinských žáků s dočasnou ochranou je legislativně upraveno zákonem Lex Ukrajina, respektive zákon č. 67/2022 Zákon o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invází vojsk Ruské federace. Zákon č. 67/2022 Sb. vešel v platnost 21. 03. 2022 a je průběžně novelizován. Zákon č. 67/2022 Sb. byl změněn zákonem č. 199/2022 Sb., který reagoval na aktuální potřeby škol a školských zařízení v souvislosti s pokračující ruskou invází na Ukrajinu a ohledem na následující školní rok 2022/2023 a zákonem č. 20/2023 Sb. Aktuální znění je platné od 01. 01. 2024 do 31. 08. 2024. Následně bude v platnosti nové znění, které je již připraveno a bude platit od 01. 09. 2024 do 31.08. 2025. Zákon č. 67/2022 Sb. pozbývá platnosti k 01. 09. 2025 (Zákon č. 67/2022 Sb.).

Zákon č. 67/2022 Sb. upravuje opatření v oblasti školství, která se vztahují na cizince, kterým byla v České republice poskytnuta dočasná ochrana podle zákona č. 65/2022 Sb. (Zákon

č. 67/2022 Sb., § 1). MŠMT vydalo k zákonu č. 67/2022 také metodické komentáře, které slouží jako výklad zákona a jeho novelizace, která je platná do 31. 08. 2024 (MŠMT, 2023).

5.1.1 Přijímání k základnímu vzdělávání

Dle zákona č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v aktuálním znění, je povinná školní docházka povinná také pro cizince, „kteří jsou oprávněni pobývat na území České republiky trvale nebo přechodně po dobu delší než 90 dnů“ (Zákon č. 561/2004 Sb., § 36). Tento zákon se tedy vztahuje i na ukrajinské děti s dočasnou ochranou. V České republice mají cizinci stejný přístup ke vzdělávání a školským službám jako občané České republiky (Zákon č. 561/2004 Sb., § 20)

Ukrajinské děti s dočasnou ochranou musí zahájit povinnou školní docházku do 90 dnů od obdržení dočasné ochrany (Zákon č. 67/2022 Sb., § 2b). Tato lhůta je především určena k tomu, aby si děti zvykly na nové prostředí a nevnímaly nástup do školy jako stresující. Zákonní zástupci⁴ ukrajinských dětí s dočasnou ochranou, tak mají čas se nejprve soustředit na zajištění trvalejšího místa pobytu, materiální a finanční zabezpečení a pracovat na odstraňování jazykových bariér. Pokud se však zákonný zástupce rozhodne, že je nástup dítěte vhodný dříve, má na to právo. Během těchto 90 dní mohou ukrajinské děti s dočasnou ochranou navštěvovat takzvané adaptační skupiny (MŠMT, 2023). Adaptační skupiny jsou zaměřené zejména na podporu volnočasových aktivit a snižování negativních dopadů ruské invaze na ukrajinské děti s dočasnou ochranou od 3 do 18 let (MŠMT, 2022). Cílem těchto skupin je podpora adaptace a socializace ukrajinských dětí s dočasnou ochranou na české prostředí, podpora rozvoje českého jazyka, příprava na nástup do českých škol a školských zařízení, a podpora duševní pohody a zdraví dětí (Inkluzivní škola.cz, 2023).

Ve školním roce 2022/2023 mohl ředitel ZŠ v dohodě se zřizovatelem stanovit zápis k základnímu vzdělávání výhradně pro ukrajinské děti s dočasnou ochranou, a to v době od 01. 06. 2023 do 15. 07. 2023 (Zákon č. 67/2022 Sb., § 2). Pokud zákonný zástupce podal žádost o přijetí do 1. ročníku ZŠ po termínu zápisu, tedy po 01. 09. 2023, ředitel školy rozhodl o žádosti s ohledem na výsledky zápisu a dostupnou kapacitu (MŠMT, 2023). Ve školním roce 2023/2024 výjimka však neplatila a zvláštní zápisy pro ukrajinské děti s dočasnou ochranou byly zrušené. Zápisy pro školní rok 2024/2025 probíhaly pro všechny děti ve standardních termínech, tedy od 01. 04. 2024 do 30. 04. 2024 (Inkluzivní škola.cz, 2024). Zákonný zástupce

⁴ Zákonný zástupce = Zákonným zástupcem je pro účely školského zákona „osoba, která je v souladu se zákonem nebo rozhodnutím soudu oprávněna jednat za dítě nebo nezletilého žáka“ (Zákon č. 561/2004, § 183).

ukrajinských dětí s dočasnou ochranou by měl přednostně žádat o přijetí ve spádové škole podle místa pobytu v ČR. V případě, že spádová škola podle místa pobytu nemá dostatečnou kapacitu na přijetí ukrajinského dítěte s dočasnou ochranou, musí ředitel školy informovat zřizovatele. Zřizovatel projedná s ostatními ZŠ, které zřizuje možnost zařazení ukrajinského dítěte s dočasnou ochranou do některé z těchto škol, pokud však ani u nich není dostatečná kapacita na zařazení, musí zřizovatel informovat příslušný krajský úřad. Následně krajský úřad projedná situaci s ostatními zřizovateli a řediteli škol ve své působnosti, kam by bylo možné ukrajinské dítě s dočasnou ochranou zařadit. Pokud ani tímto způsobem nemůže být vybrána žádná škola, musí krajský úřad informovat MŠMT. MŠMT dále určí jiný krajský úřad, který ve spolupráci s předchozím krajským úřadem určí školu pro vzdělávání ukrajinského dítěte s dočasnou ochranou. Vše musí být projednáno s ředitelem a zřizovatelem příslušné školy a přihlíží se na místo pobytu ukrajinského dítěte s dočasnou ochranou. V případě, že tato škola má volné kapacity, ředitel školy musí ukrajinské dítě s dočasnou ochranou přijmout (Zákon č. 67/2022 Sb., § 2).

Stejně jako v ostatních případech, pokud je ukrajinské dítě s dočasnou ochranou přijato, jedná se o přijetí bez jakéhokoliv časového omezení, tedy "na dobu neurčitou" (MŠMT, 2023). Pokud se však ukrajinské dítě s dočasnou ochranou následně neúčastní vyučování v ZŠ nepřetržitě po dobu nejméně 15 vyučovacích dnů, *„nedoloží důvody své nepřítomnosti v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem a ani po následné písemné výzvě ředitele školy zaslané na adresu zákonného zástupce cizince ve lhůtě 15 dnů ode dne odeslání výzvy nesdělí, že bude i nadále navštěvovat danou školu, přestává být dnem následujícím po uplynutí této lhůty žákem školy“* (Zákon č. 67/2022 Sb., § 2c).

5.1.2 Zařazování ukrajinských žáků s dočasnou ochranou do třídy

Po přijetí ukrajinských dětí s dočasnou ochranou do školy by měl ředitel ZŠ zařadit ukrajinského žáka s dočasnou ochranou do třídy, která není složená výhradně z ukrajinských žáků s dočasnou ochranou. Třídy složené výhradně z ukrajinských žáků s dočasnou ochranou lze zřídit pouze v případě, že škola z organizačních či personálních důvodů není schopna zajistit jinak. Jakmile se tato situace však změní, ředitel školy zařadí ukrajinského žáka s dočasnou ochranou do tříd nesložených výhradně z těchto žáků, protože ředitelé jsou povinni zajistit postupné zapojování ukrajinských žáků s dočasnou ochranou do vzdělávání ve třídách, které netvoří pouze tito žáci (Zákon č. 67/2022 Sb., § 3a). Ukrajínští žáci s dočasnou ochranou jsou zařazováni do příslušných tříd dle úrovně dosavadního vzdělání, zhodnocení vzdělávacích potřeb a s přihlédnutím k věku. Zároveň by neměli být zařazeni o více než jeden ročník níže,

než odpovídá jejich věku (MŠMT, 2023). Dle vyhlášky č. 48/2005 Sb. *Vyhláška o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*, v aktuálním znění, je nejvyšší počet žáků ve třídě 30, s uznáním zvýšené kapacity dle školského zákona může zřizovatel navýšit kapacitu třídy na maximálně 34 žáků. K navýšení může dojít za předpokladu, že nedojde k zhoršení kvality vzdělávací činnosti školy a jsou splněny podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví (Zákon č. 561/2004 Sb., § 38).

5.1.3 Obsah vzdělávání

Za účelem adaptace ukrajinských žáků s dočasnou ochranou mohou ředitelé základních škol „*po dobu nezbytně nutnou zčásti nebo zcela nahradit vzdělávací obsah školního vzdělávacího programu nebo akreditovaného vzdělávacího programu jiným vhodným vzdělávacím obsahem podle potřeb žáka. Vhodný vzdělávací obsah podle potřeb žáka základní školy nemusí být v souladu s rámcovým vzdělávacím programem*“ (Zákon č. 67/2022 Sb., § 3). Úpravy obsahu vzdělávání jsou především zaměřeny na osvojení základů českého jazyka, aby se ukrajinský žák s dočasnou ochranou mohl následně zapojit do běžného vzdělávání v češtině. Úpravy vzdělávacího obsahu mohou být prováděny průběžně během platnosti zákona č. 67/2022 Sb., vždy však pouze za účelem adaptace. Škola tak může flexibilně reagovat na změny situace, počet ukrajinských žáků s dočasnou ochranou a jejich vzdělávací potřeby. Kromě toho mají ukrajinští žáci s dočasnou ochranou také právo na jazykovou přípravu. Při výuce se mohou používat elektronické nástroje pro překlad, například Google překladač, Microsoft Translator a další. Využití těchto technologií musí být použito ve správné míře, aby nezhoršovalo adaptaci ukrajinských žáků s dočasnou ochranou na české prostředí (MŠMT, 2023).

5. 2 Informační materiál MŠMT ke vzdělávání ukrajinských žáků v ČR

V důsledku velkého nárůstu ukrajinských žáků s dočasnou ochranou v českém školství vytvořilo MŠMT pro mateřské, základní, střední a vyšší odborné školy a jejich zřizovatele informační materiál. Informační materiál obsahuje odpovědi na základní otázky a informace související se vzděláváním ukrajinských dětí v České republice. Informační materiál zahrnuje také rady ohledně komunikace s ukrajinskými žáky s dočasnou ochranou po jejich příchodu do českých škol (MŠMT, 2022).

Pro první komunikaci se navrhuje použít například Google překladač. Překladač dokáže přeložit i celé věty a skvělou funkcí je mluvené slovo, kdy stačí kliknout na mikrofon a překladač vysloví větu v jazyce, který je zvolen. Pokud překladače nestačí MŠMT doporučuje

využít tlumočnických služeb prostřednictvím Národního pedagogického institutu České republiky (dále jen NPI). NPI také vytvořilo metodiku Krabička první záchrany pro učitele, která radí, jak postupovat první dny ve třídě s dětmi bez znalosti češtiny. Dalším usnadněním pro komunikaci s ukrajinskými žáky s dočasnou ochranou MŠMT doporučuje česko-ukrajinský slovníček, který sestavila soukromá vzdělávací skupina EDUA Group. Pro výuku češtiny jako druhého jazyka MŠMT v informačním materiálu poskytuje také několik odkazů, které poskytují materiály k osvojování základních komunikačních dovedností. MŠMT také odkazuje na adaptační kurzy, kurzy českého jazyka a tlumočnické kurzy, které nabízejí integrační centra po celé České republice (MŠMT, 2022).

5.3 Práce s žákem s potřebou podpory v českém jazyce

Další velmi užitečný materiál s názvem Jak pracovat s žákem s potřebou podpory v českém jazyce vytvořil, v souvislosti s příchodem ukrajinských žáků s dočasnou ochranou, NPI. Tento článek nabízí základní pedagogické postupy, které lze využít ve všech předmětech na základní škole. I přestože článek vznikl až s nově přichozími žáky z Ukrajiny, didaktické postupy se mohou uplatnit na všechny žáky, kteří potřebují podporu v oblasti rozvoje vyučovacího jazyka (NPI, 2022).

Nejdůležitějším krokem při vstupu žáka s OMJ do ZŠ je, aby co nejdříve získal komunikativní znalost češtiny. To mu pomůže se integrovat mezi české spolužáky, porozumět pokynům a informacím od učitele a osvojit si učivo. Učení se cizímu jazyku je dlouhodobý proces, dle odborníků trvá osvojení komunikativní znalosti cizího jazyka jeden až dva roky, akademickou znalost (gramatiku, terminologii školních předmětů) naopak pět až sedm let. K významným aspektům, které ovlivňují proces učení, patří psychická pohoda žáka a pocit přijetí (NPI, 2022).

5.3.1 Přístup učitele

Významným hlediskem pro vzdělávání žáků s OMJ je citlivý přístup učitele. Všichni učitelé by měli zohledňovat skutečnost, že mají ve třídě žáky s potřebou podpory v češtině a v ideálním případě by měli zohlednit vlastní zkušenosti s učením se cizího jazyka a promítnout tyto zkušenosti do přístupu k žákům s OMJ, metod a organizace výuky. *„Je třeba, aby učitel:*

- *oceňoval žáka za jeho vícejazyčnost a umožňoval mu pracovat s materiály v jeho rodném jazyce,*
- *mluvil pomalu a zřetelně,*

- *užíval co největší množství příkladů,*
- *hojně užíval vizuální nápovědu a gesta,*
- *vše názorně demonstroval,*
- *zadával instrukce postupně, v ustálené podobě, opakoval je a doprovázel gesty,*
- *vyvaroval se hovorových výrazů a žargonu,*
- *držel se obvyklé spisovné slovní zásoby,*
- *omezil dlouhé monology bez vizuální opory, které mohou žáka, který se učí jazyk, odradit a „uspat“,*
- *psal klíčová slova na tabuli, aby je žák mohl nejen slyšet, ale i vidět,*
- *názorně modeloval vhodné používání jazyka, jazykových struktur, klíčové fráze psal na tabuli,*
- *využíval pestré formy a metody výuky,*
- *nepoukazoval na nedostatky žáka v češtině,*
- *bral chyby jako součást procesu učení,*
- *byl dobrým mluvním vzorem,*
- *respektoval tzv. tiché období žáka (období, kdy se žák ostýchá mluvit česky a upřednostňuje jiné způsoby komunikace)“ (NPI, 2022).*

5.3.2 Práce s žákem s úplnou neznalostí nebo minimální znalostí češtiny

Je potřebné, aby se češtinu žáci s OMJ učili v rámci jednotlivých předmětů ve třídě s českými spolužáky. Ve všech předmětech je potřeba klást největší důraz na rozvoj jazyka a integraci žáka do kolektivu. Z toho důvodu je nutné, aby se žák nejdříve soustředil na osvojení komunikativní znalosti češtiny a až následně na oborový obsah. Ze začátku je doporučeno, aby si žák s OMJ zavedl slovníčky, knihy výstřižků nebo portfolio, kam si může poznamenávat klíčovou slovní zásobu a užitečné fráze. Zároveň by měl mít zpočátku žák s OMJ možnost pracovat s materiály ve svém rodném jazyce a mít k dispozici elektronický slovník. Dobré je žákům s OMJ umožnit psát složitější texty v rodném jazyce a za pomoci asistenta nebo spolužáků text přeložit do češtiny. Významné je podpořit žáka, aby vycházel ze svých předešlých znalostí nabytých v rodném jazyce a propojoval je s češtinou. Učitel by si měl uvědomit, co je pro žáka prioritní se z daného předmětu naučit a tomu přizpůsobit jeho výuku. Důležité je nastavit si reálné cíle a vybrat, co je pro žáka na jeho úrovni potřebné zvládnout. Žák s OMJ potřebuje:

- *„krátké, zjednodušené texty s vizuální oporou,*
- *upravené pracovní listy,*

- *videa, grafy, tabulky, mapy, diagramy a schémata k lepšímu pochopení látky,*
- *pohybovou ukázkou, případně demonstraci,*
- *encyklopedii v rodném jazyce i v češtině,*
- *obrázkové slovníky,*
- *možnost vytvářet myšlenkové mapy,*
- *online učební materiály,*
- *předem napsaný text, kam žák doplňuje pouze jednotlivá česká slova nebo slovní spojení,*
- *překládové slovníky (např. Google Translator, Microsoft v mobilu),*
- *bezpečný prostor pro komunikaci (práce ve dvojici, skupinová práce)“ (NPI, 2022).*

5.3.3 Organizace a metody výuky

Po příchodu žáka s OMJ do třídy je podstatné, aby nebyl nucen mluvit před celou třídou. Žák nejprve potřebuje čas, aby se připravil, vyhledal nezbytnou slovní zásobu a připravil si krátkou promluvu. Tento přístup je zvláště podstatný u dospívajících dětí, u nich může neveliká znalost češtiny prezentovat velký sociální hendikep. Žákovi je dobré vytvářet bezpečné prostředí ke komunikaci nejprve ve skupinových aktivitách, kde práce musí být přesně definovaná, s přiměřenými nároky na žáka s OMJ, jasným rozdělením rolí ve skupině a výstupy práce. Skupinky často měníme, aby se žák s OMJ postupně seznámil s celým třídním kolektivem (NPI, 2022).

U vzdělávání žáků s OMJ se osvědčilo používat učební metody založené na smyslech. Vhodné je přijímání informací v obrazové podobě – obrazové a grafické informace, myšlenkové mapy, pohybové ukázky, názorné demonstrace a pozorování. Další vhodný způsob k přijímání informací je hmatově-pohybový přístup, který je založen na dotýkání se a manipulaci s předměty (NPI, 2022).

5.3.4 Hodnocení žáka s OMJ

Při zahájení školní docházky se u žáka s OMJ jeví jako nejvhodnější hodnocení slovní. Žák s OMJ je hodnocen individuálně k jeho stanoveným cílům ve vyučovacím předmětu. Důležitá je průběžná zpětná vazba. Slovní hodnocení umožňuje přátelskou formou zanalyzovat výkon žáka, vyzdvihnout dosažené úspěchy a zároveň si stanovit další cíle a oblasti, ve kterých se žák s OMJ bude rozvíjet. Za nejméně vhodný způsob hodnocení žáka s OMJ se pokládá srovnávání s ostatními žáky a klasické udělování známek na stupnici od jedné do pěti. Potřebné je se soustředit na pozitivní výstupy žáka s OMJ. V případě, že by měl špatné známky

na začátku školní výuky v českém prostředí, mohlo by to pro něj působit demotivačně a ovlivnit jeho sebepojetí a motivaci (NPI, 2022).

5.4 Desatero tipů do výuky

Pomoci nově příchozím žákům z Ukrajiny se věnuje také nevládní nezisková organizace META, o.p.s. Jedním z příkladů pomoci organizace META českým školám je desatero tipů do výuky, které napomáhají všem, kdo se učí jazyk i obsah zároveň. V praxi se následně zjistilo, že Desatero nepomáhá pouze žákům s OMJ, ale všem, protože je díky tomu výuka jasnější a přesnější. Desatero tipů do výuky je zobrazeno na obrázku č. 3 (Inkluzivní škola.cz, b.d.).

Desatero tipů do výuky

1 **Píšeme a kreslíme na tabuli**
 → znázorníme téma, klíčová slova,
 → fráze zapíšeme ve formě dialogu,
 → ujistíme se, že žák porozuměl.

2 **Používáme obrázky, schémata nebo tabulky**

3 **Dáváme úkoly, které nejsou mluvčí**
 → žák přiřadí/doplní k obrázku (schématu) příslušná klíčová slova, vyplňuje klíčové vizuály, tvoří myšlenkovou mapu atd.,
 → převede/ukáže význam slova.

4 **Dáváme opakující se jednoznačné a jednoduché instrukce**
 → např. napiš, spoj, pojď k tabuli, otevři učebnici a zadání úkolů podpoříme vizuálním zpracováním, gesty,
 → pro názornost doplníme instrukci příkladem.

5 **Zajistíme, že když má vícejazyčný žák „něco“ říct, zná přesné slova nebo věty, které má říct, tím že:**
 → je to přesně napsáno na tabuli, v učebnici,
 → opakuje to, co slyšelo od spolužáka před ním,
 → připraví si to (s pomocí spolužáků) při skupinové práci,
 → připraví si to při samostatné práci a my mu to před tím, než má mluvit před třídou, zkontrolujeme.

6 **2x až 3x za hodinu žáka cíleně aktivujeme (z toho alespoň jednu vyvine samostatnou aktivitu)**
 → žák napíše, složí, přiřadí, spojí, vyhledá klíčová nebo nějaká určitá slova, zeptáme se žáka, jak se dané slovo řekne v jeho mateřském jazyce, čímž podpoříme vícejazyčnost,
 → umožníme mu používat češtinu a komunikovat (pracovat v dvojici nebo ve skupině).

7 **Zajistíme pro žáka slovník**
 → obrázkové slovníky pro nečtenáře,
 → vlastní slovníček, kam si žák zapisuje slovní zásobu, popř. ji ilustruje,
 → překladové slovníčky pro ZŠ do různých předmětů, přeložené do několika jazyků.

8 **Dáváme si pozor, ať se vše neodehrává jen ve slovech**
 → užíváme vizualizace, praktické činnosti, grafické organizéry, gesta, pantomimu či počítačové programy.

9 **Spolupracujeme**
 → s koordinátorem pro vícejazyčné žáky nebo výchovným poradcem a s učitelem češtiny jako druhého jazyka – má učebnice a přehled o vícejazyčných žácích,
 → přidělíme žákovi patrona (spolužáka), který mu bude oporou v prvních několika týdnech.

10 **Podíváme se na www.inkluzivniskola.cz.**

Obrázek 3 Desatero tipů do výuky; Zdroj: [Inkluzivní škola.cz](http://Inkluzivni.skola.cz)

5.5 Práce s třídním kolektivem

Organizace META na svém informačním portálu Inkluzivní škola.cz poskytuje rady pedagogům, jak pracovat s kolektivem před příchodem žáka s OMJ a jak následně podporovat jeho začlenění do kolektivu.

Žáci s OMJ, stejně jako ostatní děti, se potřebují cítit ve školním kolektivu bezpečně a vítaně, potřebují si najít kamarády a navázat nové vztahy se spolužáky. Často se stává, že tito žáci přicházejí do již utvořeného kolektivu během školního roku, což pro ně představuje citlivou situaci. Musí se přizpůsobit fungujícímu systému, pochopit vztahy ve třídě a najít si v ní své místo. Pro žáky s OMJ, zejména pro ty, kteří přišli v průběhu školního roku, to může být velmi obtížný proces, který komplikuje také jejich žádná nebo omezená znalost češtiny. Začlenění do kolektivu mohou ztěžovat také předsudky⁵, které se ve třídě mohou vyskytnout (Inkluzivní škola.cz, 2023).

Při začleňování žáků s OMJ hraje zásadní roli učitel, který by měl podporovat rozvoj zdravých vztahů ve třídě a zapojení žáků s OMJ do kolektivu. Tato práce s kolektivem je dlouhodobá a systematická a měla by vést děti ke spolupráci a zodpovědnosti za své činy. Nejvhodnější variantou pro práci s kolektivem jsou třídnické hodiny. Je vhodné motivovat třídu, aby přijala nové žáky mezi sebe a sledovat dlouhodobé vzájemné vztahy. U žáků s OMJ může totiž nastat, že budou trpět sociální izolací nebo se stanou obětí šikany (Inkluzivní škola.cz, 2021).

5.5.1 Doporučení k příchodu žáků s OMJ do třídního kolektivu

- Neupozorňovat na odlišné místo původu žáka, pokud to sami žáci nezmíní.
- Dopřát pozornost všem žákům, aby nedocházelo ke konfliktům a soupeřením mezi žáky.
- Žáci, kteří hovoří česky i jazykem nově příchozího žáka, by neměli být automaticky považováni za jejich tlumočníka.
- Může se otevírat citlivé téma, kterým nemusí být konkrétně válka, ale třeba i rodina a rodné město. Důležité je však myslet na to, že nejen nově příchozí žáci se mohou potýkat s traumatickými zkušenostmi.
- Při práci s traumatem je důležité vést všechny žáky k dodržování nastavených pravidel a dohod (Inkluzivní škola.cz, 2023).

⁵ Předsudek = „Zaujatý ustálený názor nebo předem učiněný či tradovaný závěr“ (Malina a kol., 2009, s. 3294).

5.5.2 Specifika práce s třídním kolektivem s žáky s OMJ

Cílem práce s žáky s OMJ je jejich zapojení do kolektivu, k čemuž slouží především třídnické hodiny. Během třídnických hodin je vhodné probrat:

- „*nastavení základních pravidel pro celkovou komunikaci a fungování ve třídě, jejich průběžné upevňování*
- *sebezpoznání a poznávání se navzájem*
- *emoce a prožívání*
- *spolupráci*
- *předcházení konfliktům, jejich řešení*
- *společný pozitivní prožitek a posílení třídy jako týmu“* (Inkluzivní škola.cz, 2023)

Důležité je, aby začleňování žáka s OMJ do kolektivu nebylo nucené a nebyly kladeny vysoká očekávání. Podstatné je během třídnických hodin vytvořit bezpečný prostor, promýšlet možné scénáře a připravit si různé varianty reakcí. Mezi rady, jak postupovat při začleňování žáků s OMJ do kolektivu během třídních hodin, patří:

- Předem si domluvit s žáky s OMJ nějaké znamení, kterým dají najevo, že nerozumí probíranému tématu (např. kartička s otazníkem, place dolů, drobný předmět a podobně).
- Po každém zadání aktivity je nutné ověřit, zda tomu žáci rozuměli.
- Umožnit žákům s OMJ vlastní slovníčky, do kterých si budou zapisovat nová slova a jejich významy ve svém mateřském jazyce.
- Najít rovnováhu mezi přílišnou podporou a nezájmem. Pokud se mu bude učitel příliš věnovat, bude tím na žáka s OMJ upozorňovat, na druhou stranu, jestliže se o žáka s OMJ nebude zajímat, neposkytne mu podporu při zapojování do kolektivu.
- Podpořit spolupráci a pozitivní reakce (vzájemné pochvaly mezi žáky).
- Ocenit a podpořit žáky s OMJ při komunikaci v češtině.
- Používat krátké a jednoduché věty.
- Nenutit žáka s OMJ do aktivit, kterým nerozumí. Vhodné je mu nabídnout pozorování aktivity a možnost se zapojit, až on sám bude chtít.
- Brát zřetel na životní, kulturní a náboženské pozadí daného žáka a přistupovat k němu s otevřeností a porozuměním.
- Využívat podpůrné materiály (komunikační kartičky, pracovní listy, obrázky, slovníky) (Inkluzivní škola.cz, 2023).

5.6 Příručka pro školy v době katastrofické události

Na začátku března 2022 Národní ústav duševního zdraví a MŠMT připravilo, v souvislosti s ruskou invazí na Ukrajinu, Příručku pro školy v katastrofické události. Příručka je určena pro pedagogy základních, středních škol a jejím cílem je podpořit práci pedagogů s třídním kolektivem a péči o jejich duševní zdraví. V příručce nalezneme aktivity, které mohou pedagogové s žáky podnikat a materiály napomáhající ke komunikaci o citlivých tématech ve školním kolektivu (NUDZ, MŠMT, 2022).

Škola formuje žáky nejen v oblasti vzdělávání, ale také v oblasti vztahů a empatie vůči ostatním. Pedagogové nepředávají jen znalosti, ale mají také významný vliv na formování osobnosti žáků. Proto byla vytvořena tato příručka, aby pedagogové věděli, jak je důležité mluvit s žáky o situaci na Ukrajině, jakým způsobem o ní hovořit a jak podporovat společnou myšlenku míru a vzájemného respektu v třídním kolektivu (NUDZ, MŠMT, 2022).

V příručce je první kapitola věnována přípravě vedení školy. Doporučuje se nejprve zmapovat psychický stav zaměstnanců školy a sjednotit rétoriku, aby bylo zajištěno stabilní a důvěryhodné prostředí na celé škole. V případě politických a válečných konfliktů je důležité nechat osobní přesvědčení stranou. Příručka radí pedagogům držet se faktů, mluvit jednoduše a zdůrazňovat význam vzájemného naslouchání, péče o sebe, komunikace a správného předávání informací. Dále doporučuje, aby pedagogové vyhledali pomoc u kolegů nebo vedení školy, pokud situaci sami nezvládají (NUDZ, MŠMT, 2022).

Další část se zaměřuje na komunikaci s žáky o situaci na Ukrajině. Vyzdvihuje důležitost přípravy žáků na možný vývoj událostí a přispění k jejich psychické odolnosti a možnosti se vypořádat se situací. Situace může být pro žáky nepřehledná a děsivá, proto je podstatné s žáky toto téma otevřít. Nesmí k tomu však dojít vnucováním, musí se najít bezpečný a přirozený prostor pro komunikaci, například třídnická hodina. Následně je nutné žáky přesvědčit, že mít obavy a strach je v pořádku, pokud o tom mluvíme, nemusí nás tolik paralyzovat. Vždy je však důležité zakončit sdělení pozitivní myšlenkou a nadějí na zvládnutí situace. Pedagogové nejsou schopni regulovat zprávy, které se k žákům dostanou, mohou jim však pomoci informace osvětlit a uvést na pravou míru, dále se doporučuje žákům připomenout, jak funguje zpravodajství a mediální prostor. Je důležité žákům říci, že jsou pro ně pedagogové k dispozici a mohou se na ně kdykoliv obrátit (NUDZ, MŠMT, 2022).

Národní ústav duševního zdraví a MŠMT také sestavilo menší přehled o tom, jak s žáky mluvit. U mladších žáků se doporučuje začít se zmapováním jejich znalostí, k tomu slouží například otázky:

- „*Slyšeli jste něco o zemi jménem Ukrajina?*
- *Trápí vás, co se teď děje kolem?*
- *Jak to prožíváte?*
- *Mluvíte o tom se svými rodiči, kamarády?*
- *Pokud máte strach, vztek, co vám pomáhá“ (NUDZ, MŠMT, 2022)?*

Starší žáky je vhodné s touto situací seznámit v průběhu občanské výuky. Také se doporučuje zaměřit na význam médií a práci s informacemi. Tímto způsobem se může zmírnit jejich fascinace válkou a mediálními výstupy, které mohou být pro starší žáky zdrojem přehnaného zájmu (NUDZ, MŠMT, 2022). Další užitečný přehled o tom, jak mluvit s žáky o válce zpracovalo Centrum LOCIKA, který je zobrazen na obrázku č. 4 (Centrum LOCIKA, 2022).

JAK MLUVIT S DĚTMI O VÁLCE

NELŽETE JIM

Poskytněte dětem pravdivé informace, v rozsahu úměrném jejich věku.

VYTVOŘTE VHODNÉ PODMÍNKY PRO ROZHOVOR

Je důležité, aby se děti cítily v bezpečí a v klidu.

DEJTE DĚTEM PROSTOR, ABY MOHLY MLUVIT O SVÉM STRACHU

Řekněte jim, že jste tu pro ně. Nespěchejte. Nezelehčujte a nezpochybňujte jejich pocity.

Dejte dětem najevo, že chápete, že to, co se děje, je matoucí a komplikované. Řekněte jim, že pocity, které mohou zažívat, jsou normální reakcí na nenormální situaci - válku.

Pomozte dětem vyjádřit své pocity např. hrou, kresbou nebo formou krátké básně, povídky, příběhu...

VYHNĚTE SE STEREOTYPŮM

Vyvarujte se škodlivých stereotypů a generalizací. Ať už jsou naše pocity ohledně Ruska a Putina jakékoli, naše děti by měly vědět, že ne všichni Rusové jsou kvůli tomu špatní lidé.

ZAJÍMEJTE SE, CO SI O TOM VŠEM MYSLÍ

Snažte se naslouchat, zjistěte, co už děti ví, co slyšely a jak se o tom dozvěděly.

Dejte jim najevo, že jste rádi, že s nimi o tom můžete mluvit. Podělte se o své názory a pocity ohledně konfliktu na Ukrajině. Dovolte dětem, aby vyjádřily i ony své vlastní názory a emoce.

Nenechávejte v tom ani starší děti a dospívající. Bavte se s nimi o všem, co v médiích vidí a slyší.

UZNEJTE NÁROČNOST SITUACE A MĚJTE OHLEDY

Buďte zvlášť citliví k dětem, které mohou být válkou více zasaženy (např. mají příbuzné na Ukrajině či v Rusku, rodiče v ozbrojených složkách, případně mají za sebou jiné závažné trauma).

CO JEŠTĚ POMÁHÁ?

Ukažte dětem příklady lidí a organizací, které pomáhají.

Mluvte o příběžích lidí, kteří válku zažili a tuto zkušenost dobře zvládli.

Společně zkuste vymyslet způsob, jak se můžete zapojit i vy.

Podporujte soucit a další důležité hodnoty.

Nezapomínejte pečovat i o sebe. Aktivně vyhledávejte spolu s dětmi pozitivní zážitky.

Pamatujte, že společné sdílení, vzájemná podpora, kontakt a příklady dobré praxe jsou nejlepší způsob, jak zvládnout náročné a nečekané události.

www.centrumlocika.cz
www.detstvibeznasil.cz

Obrázek 4 Jak mluvit s dětmi o válce; Zdroj: [Centrum LOCIKA 2022](#)

V současné době se ve školách objevuje více přímé agresivity⁶, negativních postojů a urážek vůči žákům a studentům ruské, ukrajinské nebo běloruské národnosti. Právě z tohoto důvodu je další část příručky zaměřena na komunikaci ohledně možné narůstající agresivity ve třídách. S žáky se o agresivitě doporučuje komunikovat kolektivně i individuálně, je důležité zdůraznit, že ruští a běloruští žáci za konflikt nemohou a konflikt se odehrává na vyšší úrovni. V rámci výuky je vhodné se soustředit na otázky spojené s konfliktem, informovat žáky, že Česká republika odmítá diskriminaci⁷ menšin a lidí na základě jejich národnosti nebo státní příslušnosti. Ve třídách, kde se vyskytují ruští, běloruští a ukrajínští žáci je navržena intenzivní cílená preventivní práce s celým třídním kolektivem. „Náplní této činnosti by mělo být především respektování individuality, dodržování lidských práv a jasné deklarování toho,

⁶ Agresivita = jednání s úmyslem ublížit nějaké osobě (popřípadě skupině lidí) (Helus, 2018).

⁷ Diskriminace = „úmyslné rozlišování poškozující někoho, neuznávání jeho rovnosti s jinými, což porušuje princip občanské rovnosti, popírání a omezování práv určité skupiny či kategorie obyvatelstva nebo určitých států, mezinárodních organizací“ (Malina a kol., 2009).

že národnost nečiní člověka odpovědným za kroky, které realizuje státní režim země, odkud dotyčný pochází“ (NUDZ, MŠMT, 2022).

6 Organizace pomáhající ukrajinským žákům

V poslední kapitole teoretické části se zabývám některými organizacemi, které pomáhají ukrajinským žákům a českým školám zvládnout náročnou situaci, jež nastala po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu. Postupně zde stručně představuji následující organizace: META, o.p.s.; Člověk v tísni; Organizace pro pomoc uprchlíkům; Centra na podporu integrace cizinců; Sdružení pro integraci a migraci.

6.1 META, o.p.s.

META, o.p.s. je nevládní nezisková organizace, která od roku 2006 podporuje žáky s OMJ k rovnému přístupu ke vzdělávání a začlenění do české společnosti (META, 2022). Organizace nabízí pedagogům a školám metodickou podporu a poradenství při řešení specifických potřeb žáků s OMJ. Dále META vytváří metodické a výukové materiály, pořádá akreditované semináře a organizuje aktivity pro veřejnost, které napomáhají k porozumění mezi cizinci a většinovou společností. Organizace META také vytvořila informační portál Inkluzivní škola.cz, na kterém jsou potřebné rady pro pedagogy, ředitele škol, asistenty pedagogů, psychology, sociální pracovníky a ostatním, kteří se podílejí na začleňování žáků s OMJ (Inkluzivní škola.cz, b.d.). Inkluzivní škola.cz na svých webových stránkách poskytuje podporu dětem z Ukrajiny a školám prostřednictvím: zodpovězených častých dotazů týkajících se začleňování žáků, informačních balíčků, souhrnem platných legislativních předpisů, které se vztahují k situaci žáků přicházejících z Ukrajiny, materiály a slovníčky k výuce českého jazyka, soupisem aktivit, které napomáhají podpořit dobré vztahy ve třídách, tipy pro adaptační skupiny a podobně (Inkluzivní škola.cz, b.d.).

6.2 Člověk v tísni

Člověk v tísni je nevládní nezisková organizace, jež vychází z myšlenek humanismu, svobody, solidarity a rovnosti (Člověk v tísni, b.d.). Organizace Člověk v tísni pomáhá Ukrajincům na Ukrajině i v České republice a zřídila sbírku s názvem SOS Ukrajina. Na Ukrajině poskytují materiální pomoc, opravují vodovodní systém, zajišťují přístup k pitné vodě, poskytují lidem finanční podporu, poskytují psychosociální pomoc, pomáhají s opravou škol, otevírají centra pro děti, pomáhají dokumentovat zločiny spáchané během ruské invaze a další. V České republice přispívají zajištěním základních potřeb, bydlení, financemi, zdravotní péčí, psychologickou pomocí a podporují vzdělávání (Člověk v tísni, b.d.).

V oblasti vzdělávání pomáhá Člověk v tísní s učením českého jazyka jak dospělým, tak dětem. Pomáhají při zápisech do mateřských a základních škol, zajišťují individuální a skupinové doučování, poskytují přípravu na přijímací řízení, provozují adaptační skupiny pro předškolní děti a připravují výukové materiály pro učitele na téma zvládání situace ve výuce (Člověk v tísní, b.d.).

6.3 Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU)

Organizace pro pomoc uprchlíkům je nezisková, nevládní a humanitární organizace, jež funguje od roku 1991. OPU se zaměřuje na pomoc uprchlíkům a cizincům v České republice, a to především prostřednictvím právního a sociálního poradenství, vzdělávacích programů, pořádání osvětových akcí a dalších aktivit podporující integraci cizinců (OPU, b.d.). V roce 2016 OPU otevřelo Komunitní centrum, které pomáhá s integrací cizinců do české společnosti. Pro dospělé nabízejí kurzy českého jazyka a pro děti doučování školní látky (OPU, b.d.).

Jedním z příkladů pomoci OPU ukrajinským dětem je projekt Komunitní aktivity pro děti z Ukrajiny. Cílem projektu je podpora dětí a mládeže uprchlíků z Ukrajiny prostřednictvím volnočasových aktivit, doučování a pravidelných výtvarných a rukodělných činností pro děti. V rámci tohoto projektu se doučování účastní pouze ukrajinské děti, zatímco ostatních aktivit se mohou účastnit i ostatní cizinci a české děti. Cílem všech aktivit je podpora ukrajinských dětí při hledání nových přátel i mimo okruh ukrajinských dětí (OPU, 2024).

6.4 Centra na podporu integrace cizinců (CPIC)

Centra na podporu integrace cizinců (CPIC) jsou vládní, veřejné organizace (Pomáhej Ukrajině, b.d.). CPIC byla postupně otevírána od roku 2009 Správou uprchlických zařízení Ministerstva vnitra v návaznosti na vládní materiál „Konceptce integrace cizinců“. Postupně bylo otevřeno 14 center v 10 krajích. Cílem CPIC je podpora integrace cizinců v České republice. CPIC nabízí adaptačně-integrační kurzy, sociální, právní a psychosociální poradenství, kurzy českého jazyka, sociokulturní kurzy, spolupráci s komunitami a aktivity pro veřejnost. Pro dětské cizince nabízí CPIC konverzační kurzy, doučování českého jazyka, kluby pro děti, online kurzy českého jazyka, adaptačně-integrační kurzy, pomáhají s přípravou na přijímací řízení a další (CPIC, 2024).

6.5 Sdružení pro integraci a migraci (SIMI)

Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) je lidskoprávní organizace, která hájí práva migrantů, podporuje integraci, vzájemné soužití a usiluje o otevřenou a férovou společnost.

SIMI poskytuje právní, sociální a psychosociální poradenství a pracuje s veřejností na rozvíjení tolerance migrantů. SIMI pro ukrajinské žáky na svých webových stránkách nachystalo přehled, na koho se mohou obrátit v rámci vzdělávání, dále připravilo univerzální informační listy pro děti z Ukrajiny, manuál, jak mluvit s migranty, a metodický materiál zabývající se spoluprací školy s rodiči. SIMI také uspořádalo sbírku dětských knížek v ukrajinštině nebo ruštině pro děti z Ukrajiny (SIMI, 2023).

PRAKTICKÁ ČÁST

7 Metodologie výzkumného šetření

Praktická část diplomové práce se zabývá výzkumným šetřením. Výzkum je dle Hendla (2005) „proces vytváření nových poznatků. Jedná se o systematickou a pečlivě naplánovanou činnost, která je vedena snahou zodpovědět kladené výzkumné otázky a přispět k rozvoji daného oboru“ (Hendl, 2005, s. 30). V metodologii výzkumného šetření existují dvě základní strategie ke zkoumání skutečnosti: kvantitativní výzkum a kvalitativní výzkum (Reichel, 2009, s. 40). Kvantitativně orientovaný výzkum vychází z pozitivistické filozofie a můžeme jej vymezit jako „záměrnou a systematickou činnost, při které se empirickými metodami zkoumají (ověřují, verifikují, testují) hypotézy“ (Chráška, 2016, s. 11). Pro tuto diplomovou práci byl zvolen kvalitativní výzkum, který Hendl (2005) definuje jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ (Hendl, 2005, s. 50). Konkrétním nástrojem byl použit polostrukturovaný rozhovor, který se dle Reichela „vyznačuje tím, že má připraven soubor témat/otázek, který bude jeho předmětem, aniž by bylo předem striktně stanoveno jejich pořadí. Mnohdy může tazatel formulace pokládáných otázek částečně modifikovat, nezbytné ale je, aby byly probrány všechny“ (Reichel, 2009, s. 111).

7.1 Cíl výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jak probíhalo začleňování ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu. Dále zjistit, jestli situace ovlivnila chod škol, zda byla zajištěna podpora v procesu vzdělávání ukrajinských žáků ze strany státu a s jakými institucemi školy spolupracovaly v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí. Následně jsou zkoumány vztahy ve třídě mezi ukrajinskými a českými žáky a spolupráce mezi ukrajinskými rodiči a školou.

7.2 Výzkumné otázky

„Výzkumný problém může být formulován v oznamovacím nebo v tázacím tvaru. Tázací forma (otázka) má však v sobě stimulační potence a často pomůže vyjasnit další cestu výzkumníka. Tázací forma pomáhá ujasnit si vlastní problém a hledat způsoby, jak by se mohl

řešit“ (Gavora, 2000, s. 29). V souvislosti s cílem práce jsem stanovila hlavní výzkumnou otázku a 5 dílčích specifitějších otázek, díky kterým bylo téma prozkoumáno podrobněji.

Z cílů výzkumného šetření vyplývá následující hlavní výzkumná otázka:

- HVO: Jak probíhala integrace ukrajinských žáků do českých základních škol po vypuknutí ruské invaze na Ukrajině?

Z cílů výzkumného šetření vyplývají následující dílčí otázky:

- DVO1: Jak situace ovlivnila chod českých škol?
- DVO2: S jakými institucemi školy spolupracují v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí?
- DVO3: Jak byla zajištěna podpora procesu vzdělávání ukrajinských žáků ze strany státu?
- DVO4: Jaké jsou vztahy českých a ukrajinských žáků ve třídě?
- DVO5: Jakým způsobem ukrajinští rodiče spolupracují se školou?

7.3 Výběr a charakteristika informantů výzkumného šetření

7.3.1 Výběr informantů

Výběr informantů jsem nejprve zahájila hledáním základních škol ve Středočeském kraji, do kterých přišlo nejvíce ukrajinských dětí po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu. K 10. dubnu 2024 bylo ve Středočeském kraji na základních školách 5300 ukrajinských žáků. Spolu s Prahou patří tento kraj k oblastem s největším počtem ukrajinských žáků s dočasnou ochranou (MŠMT, 2024). Vybrané školy jsem nejprve kontaktovala prostřednictvím emailu. Pozitivní odpověď jsem obdržela pouze od jedné školy, jinak se mi žádná z těchto škol neozvala. Následně jsem tyto školy kontaktovala telefonicky a většina z nich mě rovnou odmítla nebo přeměrovala na jinou osobu, která se následně také neozvala. Poté jsem začala hledat jiné školy, prostřednictvím svých známých, kteří mi dohodli rozhovor na dvou školách. Díky jednomu informantovi jsem získala kontakty na další dvě školy, které by mohly mít zájem mi poskytnout rozhovor. Tyto školy jsem kontaktovala telefonicky a měla pozitivní odezvu. Výběr informantů tedy probíhal záměrně a technikou nabalování neboli sněhové koule. Záměrný, nepravděpodobnostní výběr stojí na principu, že každý z prvků základního souboru nemá stejnou možnost se stát součástí výběrového souboru (Reichel, 2009, s. 80). U techniky sněhové koule jde o to, „že nám jeden aktér doporučí druhého, ten třetího a tak dál“ (Novotná, 2019, s. 297).

7.3.2 Charakteristika informantů

Celkový výzkumný soubor je složen z pěti škol. Na každé škole jsem vedla dva typy polostrukturovaných rozhovorů. Jeden typ byl vždy s ředitelem/ředitelkou dané školy a druhý s učitelem/učitelkou z této školy. Celkový počet informantů je 10. Pro přehlednost a zachování anonymity označuji každou základní školu číslem a k tomu příslušné informanty rovněž čísly, aby bylo jasné, kdo patří, ke které škole.

ZŠ č. 1

Informant č. 1 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici ředitelky školy; na pozici ředitelky školy pracuje 4 roky.

Informant č. 2 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici učitelka prvního stupně; na této pozici pracuje 6 let.

ZŠ č. 2

Informant č. 3 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici ředitelky školy; na pozici ředitelky školy pracuje 4 roky.

Informant č. 4 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici učitelka anglického a ruského jazyka; na této pozici pracuje 4 roky.

ZŠ č. 3

Informant č. 5 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici ředitelka školy; na pozici ředitelka školy pracuje 2 roky.

Informant č. 6 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici učitelka prvního stupně; na této pozici pracuje 6 let.

ZŠ č. 4

Informant č. 7 – muž; vzdělání magisterské; pracující na pozici ředitel školy; na pozici ředitel školy pracuje 7 let.

Informant č. 8 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici učitelky druhého stupně český jazyk, občanská výchova a výchovný poradce; na pozicích pracuje 4 roky.

ZŠ č. 5

Informant č. 9 – muž; vzdělání magisterské; pracující na pozici ředitel školy; na pozici ředitel školy pracuje 6 let.

Informant č. 10 – žena; vzdělání magisterské; pracující na pozici učitelka prvního stupně; na pozici pracuje 3 roky.

7.4 Metoda a realizace výzkumného šetření

Pro praktickou část své diplomové práce jsem zvolila strategii kvalitativního výzkumu, konkrétním nástrojem byl použit polostrukturovaný rozhovor. „*Polostrukturovaný rozhovor používáme obvykle tehdy, máme-li jasně definovaný výzkumný problém a již od počátku výzkumu se cíleně v rozhovorech zaměřujeme na specifická témata a výzkumné otázky*“ (Novotná a kol., 2019, s. 323). Důvodem výběru polostrukturovaného rozhovoru bylo, že výzkumník má připraveny okruhy, jimž se chce v rozhovoru věnovat a informantům zůstává velký prostor pro vlastní vyjádření a formulace. Zároveň má výzkumník značnou volnost a může reagovat na konkrétní situace či zajímavá témata, která se během rozhovoru naskytanou, což je pro toto téma velmi výhodné (Novotná a kol., 2019, s. 322).

Praktická část využívá celkem dva typy polostrukturovaného rozhovoru. První typ rozhovoru byl určen pro ředitele/ředitelky škol a druhý typ pro učitele/učitelky na školách. Dva typy rozhovorů byly využity, protože poskytly hlubší vhled do problematiky začleňování ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji. Nabídlly perspektivu jak od vedení školy, tak od učitelů, kteří pracují přímo s žáky. Oba typy rozhovorů jsou nejprve zaměřeny na otázky týkající se základních informací o informantovi:

- Jaké je Vaše jméno?
- Jaké máte vzdělání?
- Na jaké pozici pracujete?
- Jak dlouho pracujete na této pozici?

Pro rozhovor s řediteli/ředitelkami byly využity tyto otázky:

- Kolik ukrajinských dětí k Vám do školy po vypuknutí ruské invaze na Ukrajině přišlo?
- Přišli ukrajinské děti nárazově nebo postupně?
- Měli jste dostatečný počet míst pro žáky?
- Jakým způsobem jste pracovali s žáky z Ukrajiny?
- Jaká byla jejich úroveň českého jazyka?
- Zaměřili jste se na výuku českého jazyka?

- Jaká podpůrná opatření jste využili?
- Měli jste od státu dostatečné a včasné informace, jakým způsobem máte postupovat?
- Jak jste tyto informace dostávali?
- Musel/a jste navýšit počet učitelů s nárůstem žáků ve třídách?
- Získali jste finanční obnos pro zvládnutí situace?
- Změnila tato situace chod školy?
- Kdo rozhodoval o tom, kolik ukrajinských žáků k Vám do školy půjde?
- Využívala škola asistenty pedagogů?
- Zařídila škola ukrajinským žákům nějaké jazykové kurzy/doučování?
- Na co byl kladen největší důraz při integraci ukrajinských žáků?
- Jaké jsou vztahy ve třídě mezi českými a ukrajinskými žáky?
- Jak funguje spolupráce mezi školou a ukrajinskou rodinou?
- Spolupracovali jste s nějakými institucemi v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí?
- Myslíte si, že Vám spolupráce s touto institucí/těmito institucemi pomohla v integraci ukrajinských dětí?
- Kdo Vám nejvíce pomohl s integrací žáků?
- Narazili jste na nějaké bariéry?
- Jak začleňování probíhá v současné době?

Pro rozhovor s učiteli/učitelkami byly použity následující otázky:

- Změnila se výuka po příchodu ukrajinských žáků do ZŠ?
- Jak probíhala integrace ukrajinských žáků do ZŠ?
- Jak jste pracoval/a s třídním kolektivem před příchodem žáků z Ukrajiny?
- Jak jste s žáky pracoval/a po příchodu ukrajinských žáků?
- Věděli jste, jak postupovat, když dítě neovládá český jazyk?
- Byli jste poučeni, jak máte postupovat s velkým nárůstem cizinců ve třídách?
- Byli žáci poučeni na co se mohou/nemohou ptát?
- Na co byl kladen největší důraz při integraci ukrajinských žáků?
- Jaké jsou vztahy ve třídách?
- Jak funguje spolupráce mezi učiteli a rodiči ukrajinských žáků?
- Na jaké bariéry jste při integraci ukrajinských žáků nejčastěji naráželi?
- Změnil se přístup k ukrajinským dětem v průběhu doby?

Rozhovory probíhaly v květnu 2024. Osm rozhovorů probíhalo tzv. tváří v tvář. Zbývající dva rozhovory byly kvůli nemoci provedeny on-line formou. Před každým rozhovorem bylo nutné vytvořit harmonické a důvěryhodné prostředí pro informanta i výzkumníka, což nazýváme raport. Díky úspěšnému navázání raportu se všemi informanty mohly být rozhovory obohacující a úspěšné (Gavora, 2000, s. 110). Kromě nutnosti navázání raportu byli informanti obeznámeni s použitím základních etických pravidel ve výzkumu. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 45) patří k základním etickým pravidlům výzkumu: důvěryhodnost, poučený souhlas a zpřístupnění práce účastníkům výzkumu. Důvěryhodnost *„znamená, že nebudou zveřejněna žádná data, jež by umožnila dosáhnout čtenáři identifikovat účastníky výzkumu“* (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 45). Další etické pravidlo je poučený souhlas od účastníků výzkumu. Poučený souhlas byl v devíti případech nahrán na diktafon, v jednom případě podepsán oběma zúčastněnými stranami. Třetí zásadou je zpřístupnění práce účastníkům výzkumu. Všichni účastníci byli ústně informováni, že práce bude zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 47–49). Devět rozhovorů bylo na základě informovaného souhlasu nahráno na diktafon, v jednom případě informant odmítl, takže byl rozhovor zaznamenán ručně na papír. Následně proběhla doslovná transkripce, která byla použita jako hlavní materiál pro budoucí kódování.

8 Výsledky výzkumného šetření

Následující kapitola interpretuje a zpracovává data získaná od informantů při kvalitativním šetření v květnu 2024. Doloženy jsou také oblasti, které sice neposloužily k zodpovězení výzkumných otázek, ale přinášejí velmi zajímavé informace, které více prohlubují téma začleňování ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji. Pro analýzu a interpretaci dat byla použita metoda kódování. Kódováním se rozumí *„rozčleňování množin a souborů údajů na dílčí celky a segmenty a jejich následné pojmenování a třídění, případně klasifikování a kategorizování“* (Reichel, 2009, s. 165). Tato kapitola je rozdělena na dvě části. První část se zaměřuje na interpretaci a zpracování dat z prvního typu rozhovoru, který byl poskytnut řediteli/ředitelkami škol. Druhá část interpretuje a zpracovává data získaná druhým typem rozhovoru s učitelkami škol.

8.1 Rozhovory s řediteli/ředitelkami základních škol

V této části se zaměřuji na interpretaci a analýzu dat získaných z rozhovorů s řediteli/ředitelkami základních škol ve Středočeském kraji. Pro přehlednost označuji informanty písmenem I a jejich číslo, příklad: informant č. 1 = I1.

8.1.1 Počet a příchod žáků z Ukrajiny

Počet žáků z Ukrajiny

Celkový počet ukrajinských žáků, kteří uprchli z Ukrajiny před ruskou invazí, je k datu 10. 04. 2024 na základních školách ve Středočeském kraji 5300 (MŠMT, 2024). Počty žáků se na jednotlivých školách liší. Tři informanti uvedli, že k nim do ZŠ přišlo do třiceti žáků z Ukrajiny, ale přesný počet neví. I5: *„K nám přišlo zhruba 25 žáků.“* I7: *„Přesný počet úplně takhle nevím, ale do 30.“* I9 odpověděl *„Přibližně do 30.“* U dalších dvou informantů jsou počty ukrajinských žáků s dočasnou ochranou výrazně vyšší, ale také nevěděli přesný počet, I1 uvedla *„Zhruba lehce přes 80“* a I3 uvedla *„Postupně se nám zde vystříдалo více než 70 žáků, ale v současné době jich máme 33. Protože oni přišli, byli tady pár měsíců a zase se stěhovali jinam.“*

Příchod žáků z Ukrajiny

Příchod ukrajinských žáků po únoru 2022, kdy byla zahájena ruská invaze na Ukrajinu, byl kombinací nárazových vln a postupného příjmu. Informanti 7 a 9 uvedli, že nejprve ukrajinskí žáci přišli nárazově a následně přicházeli postupně. I1 řekla, že u nich byl příchod ukrajinských žáků spíše nárazový, ale ta největší vlna byla v září 2022. Dle I5 byl příchod ukrajinských žáků *„Nějak v průběhu 4 měsíců.“* Pouze I3 uvedla, že přicházeli postupně: *„Postupně v průběhu dvou let. Do teď přijímáme nové.“*

Kapacita školy

Počty přijatých ukrajinských žáků na školách také ovlivňovala kapacita volných míst školy. Tři informanti (I3, I5, I9) uvedli, že měli volná místa a dostatečnou kapacitu na příjem ukrajinských žáků: *„Ano, nás to docela i zachránilo, protože jsme měli nízký počet žáků“* (I9).

Informanti 1 a 7 hovořili o nedostatečné kapacitě pro tolik ukrajinských žáků, kolik jich mělo zájem o studium.

8.1.2 Práce s žáky z Ukrajiny a jazyková podpora

Úroveň českého jazyka

Všichni informanti se shodli, že u většiny žáků byla úroveň českého jazyka minimální. I3 podotkla, že někteří se dokázali alespoň představit a pozdravit, ale to bylo vše. Další informant řekl, že „*Většina žáků neuměla vůbec, pak přicházeli i od hranic se Slovenskem, takže tam trošičku něčemu rozuměli*“ (I7).

Práce s ukrajinskými žáky

Výzkum ukazuje, že práce s ukrajinskými žáky se na každé škole trochu liší, avšak všichni informanti se shodují, že se zaměřili na výuku českého jazyka, protože úroveň většiny žáků byla minimální. Na jedné škole se práci s dětmi věnovali ještě před jejich nástupem do školy: „*Udělalí jsme takové seznámení se školou, vždycky pro ně některá třída připravila jedno – až dvouhodinový program, kdy sem mohly děti přijít a měly tady připravené vyrábění, na něco se koukaly, hrály hry a soutěže*“ (I3).

Na školách se výuka českého jazyka odlišovala. Záleželo také na tom, zda se jedná o školu, která je krajským úřadem určena pro bezplatnou jazykovou přípravu pro žáky s OMJ. Školský zákon uznává právo cizinců, kteří plní povinnou školní docházku, na bezplatné integrační jazykové kurzy v České republice. Integrační jazykové kurzy zajišťuje příslušný krajský úřad ve spolupráci se zřizovatelem školy podle místa pobytu žáka. Bezplatná příprava k začlenění cizinců zahrnuje výuku českého jazyka, přizpůsobenou potřebám těchto žáků (Zákon č. 561/2004, §20). Dva informanti uvedli, že právě jejich škola určena je: „*Děláme češtinu pro cizince, můžou chodit ještě na doučování v rámci češtiny pro cizince*“ (I5), *A byli jsme školou pro vzdělávání cizinců, takže další hodiny češtiny*“ (I9). I7 vypověděl, že jejich škola byla na začátku situace určenou školou krajským úřadem pro přípravu žáků s OMJ. To se však změnilo, protože nemohli kvůli kapacitě nabírat další žáky a jiná škola ve městě se nakonec stala určenou školou pro vzdělávání cizinců. Informanti 1 a 3 uvedli, že ukrajinští žáci měli nejdříve adaptační období, které zahrnovalo přizpůsobený obsah vzdělávání a navýšené hodiny češtiny na úkor jiných předmětů. „*Máme paní učitelku, která hovoří ukrajinsky, tak si je vyzvedávala z nějakých hodin do skupin, kde je učila češtinu, seznámení se systémem školy, se školou jako budovou, s tím, jak to tady chodí, jaké jsou předměty, a jak mají pracovat*“ (I3).

Při výuce českého jazyka a spolupráci s žáky hrálo velkou roli, zda škola měla učitele, kteří uměli rusky nebo ukrajinsky. Informanti 3 a 5 uvedli, že měli někoho takového, což byl velký přínos a práce s žáky díky tomu byla jednodušší. Dva informanti také uvedli, že se nejprve zaměřovali na výuku základních věcí a postupně se věnovali s žáky složitějším věcem. „*Takže*

vyloženě jsme je učili češtinu jako druhý jazyk, takže tak, jak začínáme s angličtinou základní věci jako jsou barvy, pozdravy, čísla, základní komunikační fráze“ (I1). Doučují se spíše základ, třeba vyjmenovaná slova vůbec neřešíme, protože to jim k ničemu moc nebude“ (I5).

Další zajímavou práci s žáky uvedl I7: *„První prázdniny v roce 2022 jsme se zapojili do vytvoření kempů pro ukrajinské žáky. To bylo z dotací Ministerstva školství a celé prázdniny jsme tady vyučovali český jazyk, 4 hodiny ráno, 4 odpoledne. To bylo určeno pro všechny školy z okolí, nejen pro naše žáky. Tam si myslím, že někteří z toho byli unaveni, protože učit se celé prázdniny, nikdo nechce (smích).“*

Podpůrná opatření a jazyková podpora

Jak již bylo zmíněno v teoretické části, pro žáky s OMJ jsou určeny první tři stupně podpůrných opatření. Podpůrná opatření slouží k překonávání znevýhodnění, ať už se jedná o žáky sociálně znevýhodněné, z kulturně odlišného prostředí, zdravotně postižené a znevýhodněné, nebo žáky nadané. Žáci s OMJ, kteří nemají znalost českého jazyka, řadíme k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami se sociálním znevýhodněním (Titěrová, 2011). Informanti 1 a 7 uvedli, že nejčastěji používali opatření prvního stupně, ale u některých byla potřeba konzultace s ŠPZ. *„Tak nejčastěji jsme používali jedničku, což je opatření, které může stanovit ředitel školy jako takový a u žáků, kteří měli problémy specifického charakteru, tak jsme samozřejmě navázali spolupráci se školským poradenským zařízením. Takže v tuhle chvíli řeknu, že tam máme 5 žáků diagnostikovaných ŠPZ a mají dokonce dva z nich asistentku pedagoga“ (I1). Asistenta pedagoga jako podpůrné opatření potřebovala ještě jedna škola, jak vypověděla I3: „V letošním roce jsme se spojili s poradnou, jeden chlapec má velké problémy, jak se začleněním, tak i s výukou, nespolupracuje, takže tam se nám podařilo domluvit, že jsme dostali asistenta pedagoga jako podpůrné opatření.“*

Všechny školy se zaměřily na posílení českého jazyka u ukrajinských žáků. Informanti 3 a 5 uvedli, že žáci byli uvolněni z výuky druhého cizího jazyka a místo toho mají český jazyk. K dalšímu posílení výuky českého jazyka sloužilo poskytnutí různých učebnic a materiálů. Informanti 1, 3, 5 a 9 uvedli, že žákům poskytli buď dvojjazyčné materiály, učebnice nebo slovníky. *„A samozřejmě ze začátku jsme jim poskytovali všechno dvojjazyčně. Takže jsme se jim už od začátku snažili dávat české texty, ale měli to zároveň v ukrajinské verzi. A zvláště na prvním stupni mohli žáci odpovídat například obrázky, kresbou“ (I3). I7 uvedl, že u nich na škole byly pro žáky připraveny tablety, na kterých mohli používat překladače.*

Další jazykovou podporou bylo doučování a jazykové kurzy, což bylo zajištěno na všech školách, jak uvedli informanti. Informanti 3 a 5 řekli, že doučování bylo žákům zařízeno u nich na škole. Dle informantů 7 a 9 bylo provozováno doučování žáků na školách a zároveň spolupracují s nízkoprahovým zařízením: „*Doučování zařizovaly na škole dvě externistky a spolupracovali jsme s nízkoprahovým zařízením ve městě, kde žáci měli další doučování a volnočasové aktivity na odpoledne*“ (I9). I1 uvedla, že u nich na škole probíhalo doučování a spolupracovali s Centrem na podporu integrace cizinců, kde žákům zajišťovali další kurzy.

8.1.3 Informace a finanční podpora od státu

Informace od státu

Vzdělávání ukrajinských žáků s dočasnou ochranou je legislativně upraveno zákonem č. 67/2022 Sb. MŠMT a různé organizace a instituce se snažily školám ulehčit situaci, s velkým nárůstem ukrajinských žáků ve školách, prostřednictvím různých informačních materiálů a metod. Nicméně čtyři informanti se shodli, že informace od státu nebyly dostačující a včasné. I5 uvedla: „*No tak teď bych řekla, že spíše ne, protože metodika vznikne, až když se něco stane. Myslím, že první metodika, která přišla byla hodně obecná a pak díky tomu, jak jim chodily zpětný vazby, tak se to lehce poupravovalo.*“ I3 uvedla „*To bych řekla, že ne. Všechno jsme zjišťovali za běhu.*“ I1 a I9 odpověděli na tuto otázku strohým „*Ne.*“ Dle jediného informanta (I7) byly informace včasné, ale spíše základní a některé věci si museli dohledávat sami.

Dle informantů 5, 7 a 9 školy získávaly informace a materiály ze strany státu datovou schránkou, což bylo dle I5 zvládnuté dobře. Pomalu a nedostatečně poskytované informace způsobily, že školy si musely samy připravit vlastní systém, vyhledat potřebné informace a následně vše upravit podle pokynů MŠMT. Výstižně tuto problematiku vystihla I3: „*Nejdříve začala chodit sporadicky pouze některá doporučení nebo oznámení o tom, že škola bude žáky přijímat, jak je bude přijímat, jak se budou zavádět do matriky, a tak to docházelo až postupně. Takže jsme zde žáky měli a pak se to až dodělávalo tak, aby to odpovídalo, jak to Ministerstvo školství dalo. Oni se snažili i některé platformy tomu přizpůsobit, ale bylo to postupně.*“

Finanční podpora od státu

Dalším zkoumaným tématem bylo, zda školy získaly finanční prostředky na zvládnutí situace spojené s přijetím velkého počtu žáků. Všechny odpovědi informantů byly jednohlasné: žádná škola neobdržela finanční prostředky navíc. Tři informanti (I1, I3, I9) uvedli, že pro zvládnutí situace si museli poradit sami a shánět sponzorské dary. I3: „*Naše paní učitelky oslovily sponzory, jednak tady podniky a soukromníky, takže v té první vlně,*

když žáci přišli, tak dostávali aktovku, penál. A pak žáci na parlamentu rozhodli, že část výtěžku z Jarmarku, který nám obec nechává, se použije na dárkové předměty ukrajinským žákům. Ale to vše bylo sponzorsky sehnané, od státu nic.“

8.1.4 Personální zdroje

Počet učitelů

V otázce navyšování počtu učitelů kvůli nárůstu počtu žáků ve třídách informanti 3, 5 a 7 odpověděli, že nemuseli přijímat nové učitele. I9 uvedl, že škola přijala dvě nové externistky. Jedna se věnovala výuce českého jazyka a druhá, která přišla z Německa, se zaměřovala převážně na integraci žáků a doučování českého jazyka.

Asistenti pedagogů

Všichni informanti uvedli, že využívali při výuce asistenty pedagogů. Asistent pedagoga vykonává *„přímou pedagogickou činnost ve třídě, ve které se vzdělávají děti nebo žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, nebo ve škole zajišťující vzdělávání dětí a žáků formou individuální integrace“* (Zákon č. 563/2004 Sb., § 20). U třech informantů (I5, I7, I9) se jednalo o asistenty, které již škola ve třídách měla: *„Ve třech třídách máme paní asistentky, takže se různě promíchávaly, kde bylo potřeba, ale nové jsme přijímat nemuseli“* (I5). Informanti 1 a 3 uvedli, že využívali asistenty pedagogů, které měli ve škole, ale zároveň získali nové kvůli potřebě žáků diagnostikovaných ŠPZ.

8.1.5 Organizace školy

Chod školy

V této části bylo zkoumáno, zda situace s příchodem ukrajinských žáků ovlivnila chod školy, případně jakým způsobem. Kromě informanta 1 se všichni shodli, že chod školy situace nezměnila. Dva z nich (I3, I9) uvedli, že chod školy přímo změněn nebyl, ale příchod ukrajinských žáků spíše přinesl více práce pro zaměstnance: *„Chod školy bych řekla, že asi ne. Určitě to přineslo další administrativní, organizační zátěž a povinnosti. A hlavně v současné době, začínají už problémy s ukrajinskými žáky, ti, kteří nechtějí, tak se nesnaží, nezačleňují se, narušují výuku, takže o dost víc jedná školní poradenské pracoviště. Máme hodně schůzek s rodiči, se kterými je to taky komplikované, někdy se neomluví a nepřijdou, takže tady sedíme a čekáme na ně. Takže v tomhle, ale že by to úplně změnilo chod školy, to si myslím, že ne“* (I3).

Dle informantů 3 a 7 pro ně situace chod školy nezměnila, protože jsou u nich na škole na cizince zvyklí. Pouze jeden informant vypověděl, že příchod ukrajinských žáků pro ně chod

školy změnil: „*No určitě změnila, bylo to všechno náročnější ať v oblasti účetnictví, organizace, rozvrhu hodin*“ (I1).

Celkově lze říci, že provoz většiny škol zůstal nezměněn, ale některým situace přinesla více práce a starostí.

Rozhodování o počtu přijatých dětí

Dle školského zákona mají cizinci, kteří pobývají na území České republiky trvale nebo přechodně (na dobu delší než 90 dnů), povinnost plnění školní povinné docházky (Zákon č. 561/2004 Sb., § 36). Ukrajínští žáci s dočasnou ochranou musí povinnou školní docházku zahájit do 90 dnů od obdržení dočasné ochrany (Zákon č. 67/2022 Sb., § 2b). Zákonný zástupce by měl žádat o přijetí dítěte nejdříve ve spádové škole podle místa pobytu v ČR. Pokud však tato škola nemá dostatečnou kapacitu, musí ředitel kontaktovat zřizovatele školy (Zákon č. 67/2022 Sb., § 2).

Dostatečná kapacita byla také základním faktorem při přijímání ukrajinských žáků. Tři informanti (I3, I5, I9) uvedli, že u nich na škole měli dostatečný počet volných míst pro žáky, takže mohli přijmout každého, kdo se hlásil. Naopak informanti 1 a 7 uvedli, že u nich na škole volná místa neměli, tak museli situaci řešit: „*No my jsme byli postupně na hranici kapacity celé školy, takže jsme to naplnili do kapacity a už jsme víc nemohli vzít. Když se sem někdo hlásil, tak jsme to řešili s Odborem školství a ten je umisťoval do těch škol, kde místo bylo*“ (I7).

Integrace ukrajinských žáků

Dalším organizačním rozhodnutím, které školy musely udělat, bylo, na co bude kladen největší důraz při integraci ukrajinských žáků. V pedagogické oblasti se u integrace jedná o zapojování žáků do určitého celku a nejčastěji integraci spojujeme s integrováním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky s OMJ (Metodický portál RVP.CZ, 2011).

Všichni informanti uvedli, že cílem integrace bylo především začlenění do kolektivu a výuka českého jazyka. Dalším důležitým bodem pro integraci ukrajinských žáků bylo, aby se žáci cítili komfortně a nebáli se o situaci mluvit a chodit do školy, což uvedli informanti 5 a 7. Jeden z informantů uvedl, že u integrace ukrajinských žáků bylo důležité, zda se rodina plánuje vrátit na Ukrajinu nebo zůstat v České republice: „*Tady hodně záleželo na tom, jestli tady chtěli rodiče zůstat nebo ne. Hodně rodičů narovinu řeklo, že jakmile se to trochu uklidní, tak se stěhují zpátky, tak tam jsme to víceméně nechávali trošku plynout. Ale ti, kteří*

tady chtějí zůstat, tak tam už tlačíme na výsledky, aby se co nejvíce vyrovnali českým žákům“ (I7).

8.1.6 Vztahy ve škole

Vztahy ve třídě

Vztahy ve třídách ovlivňuje dle informantů mnoho faktorů. Nejčastěji uvedeným faktorem bylo působení rodiny českých žáků. U tohoto faktoru se shodli informanti 1, 5, 7 a 9. I5: *„Řekla bych, že ty vztahy jsou dobrý, ale hodně to záleží na tom, co slyší děti doma od rodičů, když poslouchají no jo Ukrajinci jsou tady za naše peníze, tak z toho občas vznikne, že ti žáci poslechnou rodiče a podle toho se chovají k těm žákům ve třídě.“* I5 také uvedla, že tento problém se nejvíce vyskytoval na začátku situace příchodu ukrajinských žáků, ale v současné době už tolik problémů řešit nemusí a je to minimální. Působení rodiny českých žáků je také ovlivněno věkem dítěte, jak uvedla I1. V nižších ročnících se problémy nevyskytují vůbec, problémy však nastávají od 5. třídy výše.

Dalším faktorem, který ovlivňuje vztahy ve třídě je dle I3 a I7, zda ukrajínští žáci chtějí spolupracovat a pracovat při výuce. I3 také řekla, že ze začátku byla k ukrajinským žákům větší tolerance a tento problém se začal objevovat až později, protože je čeští žáci berou jako součást kolektivu.

Vztahy ve třídách mezi českými a ukrajinskými žáky se liší a ovlivňuje je mnoho faktorů. Čtyři informanti (I1, I3, I5, I7) uvedli, že některé třídy jsou bez problémů a v některých musí řešit určité situace způsobené výše zmíněnými faktory. I7 uvedl, že je to stejné jako u českých žáků, u některých problémy jsou a u některých ne. Dle informanta 9 nezaznamenali žádné problémy a žáci se do kolektivu bez problémů začlenili.

Spolupráce s rodinou

Výzkum se zabýval fungováním spolupráce mezi ukrajinskou rodinou a školou. Všichni informanti se shodli, že někteří rodiče mají zájem spolupracovat a zajímat se o vzdělávání svého dítěte a někteří ne. Dle informantů 1 a 7 se jedná o stejnou situaci jako u českých rodičů. Informanti 1, 3 a 9 uvedli, že problém často bývá v komunikaci, rodiče nechodí na domluvené schůzky, nekomunikují a v některých případech nedají ani vědět, když jejich dítě nebude nadále navštěvovat školu. Naopak podle I5 a I9 se většina rodičů alespoň snaží komunikovat.

8.1.7 Spolupráce a pomoc

Spolupráce s institucemi

Čtyři informanti uvedli, že se zapojili do spolupráce s institucemi. Pouze I5 uvedla, že oni s nikým nespolečovali a jenom nabízeli jazykové kurzy v nízkoprahovém zařízení ve městě. Cílem nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je zlepšit „kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace“ (Zákon č. 108/2006 Sb., § 62). Spolupráci s nízkoprahovým zařízením uvedli také informanti 7 a 9.

Informanti nejčastěji zmiňovali spolupráci s organizací META, o.p.s, která je nevládní nezisková organizace, jež podporuje žáky s OMJ k rovnému přístupu ke vzdělávání a začlenění do české společnosti (META, 2022). Spolupráci s METOU zmínili informanti 1, 3, 9. „*Určitě jsme spolupracovali s METOU, ti nám hodně pomáhali ze začátku s předkládáním a pomocí pro rodiče, když vyplňovali dokumenty, takže tam byla velká spolupráce poměrně*“ (I3).

Informanti 1, 7 a 9 mluvili o spolupráci nebo používání materiálů z Národního pedagogického institutu, což je řízená organizace MŠMT, která zajišťuje přenos vzdělávacích inovací z koncepční úrovně do praxe (NPI, 2024). I1 uvedla, že spolupracovali také s Centrem na podporu integrace cizinců, jejichž cílem je podpora integrace cizinců v České republice (CPIC, 2024).

Všichni informanti, kteří uvedli, že spolupracovali s nějakou institucí (I1, I3, I7, I9) se shodli, že pro ně tato pomoc byla přínosná a pomohla jim. Informanti 3 a 9 podotkli, že největší pomoc pro ně instituce poskytly zejména na začátku situace. „*Určitě v tom začátku ano. Instituce nabízely pomoc poměrně rychle nebo nám poradily, kam se můžeme obrátit*“ (I3).

Pomoc školám

U otázky, kdo nejvíce pomohl školám s integrací ukrajinských žáků se všichni informanti shodli, že hlavní zásluhu měli zaměstnanci školy. I3: „*Hlavně to záleželo na těch lidech tady uvnitř školy. Řekla bych, že jsme měli kolektiv učitelů a celkově zaměstnanců, který k tomu přistoupil tak, že tady ti žáci jsou a musíme je začlenit, aby to fungovalo dobře.*“ I3 také zmínila pomoci od zřizovatele a místní knihovny. Dle I9 byla pro školu největší pomocí nově přijatá externistka z Německa: „*Externistka z Německa, má německo-ruský původ, takže se s dětmi dorozuměla, přinesla do školy integrační příklady ze západu. A jinak sami učitelé.*“

8.1.8 Bariéry

Školy v průběhu začleňování ukrajinských žáků narážely na různé bariéry, které jim tuto práci komplikovaly. Čtyři z pěti informantů uvedli, že v průběhu času na nějaké bariéry narazili

(I1, I3, I5, I9). Jediný I7 odpověděl, že na žádné bariéry nenarazili. K nejčastěji uvedeným dle informantů patřily bariéry jazykové. O jazykových bariérách mluvili všichni čtyři informanti. Informanti 1 a 3 hovořili o jazykových bariérách obecně, přičemž informanti 5 a 9 zmínili jazykové bariéry u rodičů žáků.

Druhou nejčastěji zmiňovanou překážkou byly finance, o těch mluvili informanti 1, 3 a 9. Nejdetailněji tento problém popsala I3: „*Tak určitě ze začátku ten nedostatek financí, hodně jsme museli jít sponzorsky. Třeba na učebnice škola neměla prostředky, protože to bylo hned. Takže tam jsme šli přes různé nadace, které podporovaly učebnice na výuku češtiny jako druhého jazyka. Takže ty finance, protože škola doopravdy neměla žádný balíček, do kterého by mohla sáhnout a zajistit tady toto.*“ I3 také zmínila nedostatek materiálů pro výuku, takže si je učitelé museli vytvářet sami. Pro malé žáky bylo zvláště důležité mít vše zobrazené obrázky, protože neznali latinku, což práci výrazně ztěžovalo.

8.1.9 Současný stav

V současné době je dle odpovědí informantů 3, 5, 7 a 9 situace stabilizovaná, příchod nových žáků z Ukrajiny probíhá stejně jako když nastoupí jiný žák. „*Ted' už je to běžný, prostě přijde nový žák, takže se ho třeba žáci zeptají odkud přišel, ale jinak si myslím, že úplně bez problémů, že už jim to nepřijde*“ (I5). Informanti 1, 3 a 9 uvedli, že u nich na škole stále v současnosti probíhá jazyková příprava pro ukrajinské žáky.

I1 také vysvětlila, že v současné době vše hodně záleží přímo na žácích: „*Ale ted' to hodně záleží na těch žácích, pokud chtějí, tak se u nich povede začlenění bezproblémově, pokud však ne, tak tam vznikají problémy, které musíme řešit.*“

8.2 Rozhovory s učitelkami základních škol

V této části se zaměřuji na interpretaci a analýzu dat získaných z rozhovorů s učitelkami základních škol ve Středočeském kraji. Pro přehlednost označuji informantky stejným způsobem jako u rozhovorů s řediteli/ředitelkami škol, tedy písmenem I a jejich číslo, příklad: informant č. 2 = I2.

8.2.1 Změna výuky

Výzkum zjišťoval, zda příchod ukrajinských žáků změnil výuku na základních školách ve Středočeském kraji. Všechny informantky se shodly, že výuka se musela přizpůsobit potřebám ukrajinských žáků. Nejčastějšími změnami, které byly zmiňovány, bylo častější opakování, individuální práce s ukrajinskými žáky, dodatečná příprava a zpomalení tempa výuky.

Potřeba více opakování a individuální práce s ukrajinskými žáky byla zmíněna u informantek 2, 4 a 10. „*Určitě změnila, dětem se musíme věnovat individuálně, připravovat si pro ně zvlášť práci a materiály, musíme více opakovat*“ (I10). Dle informantek 6, 8 a 10 bylo potřebné, aby si učitelé pro ukrajinské žáky připravili jinou práci než pro české žáky, protože zadaným úkolům v českém jazyce nerozuměli.

O zpomalení tempa se vyjádřily dohromady čtyři informantky. Informantky 4, 6 a 10 uvedly, že tempo se muselo kvůli ukrajinským žákům a častému opakování zpomalit. Podle informantek 4 a 10 se však nejednalo o výrazný rozdíl. Naopak I8 řekla, že tempo se zpomalit nemuselo: „*Zpomalit se tempo nemuselo, je to to samé, jako když jsou ve třídě žáci se speciálními výukovými problémy, tak se přizpůsobuje i ta výuka jim. Ty úkoly jim musíte přizpůsobit, ale ta třída musí fungovat, jako když jede normálně.*“

8.2.2 Proces integrace

Integrace žáků s OMJ je velmi komplexní proces, který zahrnuje pomoc při adaptaci na nové školní prostředí, zajištění dobrých školních výsledků, zajištění vstřícného prostředí vůči žákům různého původu a bezpečného prostoru (Evropská komise, 2019). Školy se podle ředitelů a ředitelky nejvíce zaměřily na začlenění ukrajinských žáků do kolektivu a výuku českého jazyka. Stejný cíl integrace uvedly také učitelky, respektive informantky 2, 6, 8 a 10. I4 odpověděla, že největší důraz byl kladen na to, aby se ukrajinští žáci cítili komfortně, k čemuž sloužilo také ústní hodnocení: „*Důraz asi, aby se cítili komfortně, aby zapadli do kolektivu. Nejdříve jsme vůbec nedávali známky, ale hodnotili ústně, aby měli pocit, že to postupně začínají zvládat, pocit úspěchu.*“

Dle vyučujících v procesu integrace nejvíce záleželo na samotném žákovi, což uvedly informantky 2, 4, 6 a 10. „*To hodně záleželo na žácích, byli žáci, kteří se kousli, nechtěli mluvit, nechtěli se snažit. Ale pak byli žáci, kteří se snažili a probíhalo to úplně jinak. Takže to strašně záleží od těch žáků, jak ten žák byl ochotný se zapojovat*“ (I6).

Informantky 4 a 10 uvedly, že v procesu integrace se nevyskytly výrazné problémy, ale velmi záleželo na tom, zda je žák komunikativní a chce se přátelit nebo je spíše uzavřený.

Dle I8 v procesu integrace problém nastal, a to převážně kvůli jazykové bariéře: „*Tam podle mě byl problém, hlavně ta jazyková bariéra. U těch menších žáků to bylo ještě v pohodě, ale když přišli žáci například do osmé, deváté třídy a neměli šanci rozumět, tak tam problém byl.*“

8.2.3 Práce s kolektivem

Práce s kolektivem před příchodem žáků z Ukrajiny

Informantky 2, 4 a 8 uvedly, že před příchodem ukrajinských žáků s třídou probraly, jak by bylo vhodné s ukrajinskými žáky komunikovat. „Řekla jsem jim základní informace, že přijdou žáci z Ukrajiny, kteří utekli před válkou. Probrali jsme, jak by s nimi měli žáci komunikovat“ (I8). Pro usnadnění komunikace s žáky o citlivých tématech byly připraveny různé materiály. Jedním z těchto materiálů je Příručka pro školy v době katastrofické události, vydaná ve spolupráci MŠMT a Národního ústavu duševního zdraví (NUDZ, MŠMT, 2022). Další materiál poskytlo Centrum LOCIKA s názvem Jak mluvit s dětmi o válce (Centrum LOCIKA, 2022).

Informantky 4 a 10 se s žáky naučily základní slovíčka a připravily pro žáky z Ukrajiny obrázky: „Naučili jsme se pozdravit v ukrajinštině a o výtvarné výchově namalovali žáci obrázky třídních pomůcek a k tomu jsem vytiskla česky a ukrajinsky, co to je“ (I10).

Jediná I6 uvedla, že před příchodem ukrajinských žáků žádným způsobem s kolektivem nepracovala: „Tak já jsem úplně neměla šanci nic před příchodem řešit, protože ke mně do třídy přišli ukrajinští žáci až od prvního září. Takže jsem je jenom představila.“

Práce s kolektivem po příchodu žáků z Ukrajiny

Čtyři informantky z pěti uvedly, že s kolektivem pracovaly o třídnických hodinách. Což je dle organizace META nejlepší varianta, jak pracovat s kolektivem, ve kterém jsou žáci s OMJ (Inkluzivní škola.cz, 2021). Pouze I10 nezmínila třídnické hodiny a žákům zodpověděla dotazy, když nějaké měli. Třídnické hodiny dle informantek 4, 6 a 8 sloužily k zodpovězení otázek, které žáci měli, k seznámení se a vytvoření příjemného prostředí.

8.2.4 Postupy při neznalosti českého jazyka

Výzkum se zaměřoval na postupy učitelek při neznalosti žáků českého jazyka. Informantky 2 a 8 uvedly, že se řídily dle metodických pokynů. Jedním z metodických pokynů od MŠMT byl Informační materiál ke vzdělávání ukrajinských dětí v ČR. Tento materiál obsahuje odpovědi na základní otázky a informace související se vzděláváním ukrajinských žáků. Dále materiál zahrnuje rady týkající se komunikace s ukrajinskými žáky po jejich příchodu do českých škol. Informace od MŠMT doporučovaly pro první komunikaci s dětmi využít překladače (MŠMT, 2022). Použití překladače zmínily informantky 4 a 10: „No my jsme používali Google překladače, máme tady tablety, toho žáci využívali pro výuku a přípravu“ (I4).

Velkou výhodou dle I4 a I6 při komunikaci s ukrajinskými žáky byla také učitelova znalost ruského jazyka. I10 uvedla, že má zkušenosti s výukou cizinců, takže věděla, jak postupovat. Dle I2 byla situace náročná a musela si na postup práce s dětmi přijít sama.

8.2.5 Vztahy ve škole

Vztahy ve třídě

Vztahy ve třídách mezi ukrajinskými a českými žáky ovlivňuje dle informantek mnoho faktorů, překvapivě se uvedené faktory lišily u informantů z řad ředitelů/ředitelky a učitelky. Dle ředitelů/ředitelky nejčastějším faktorem, který má vliv na dění ve třídě je působení rodiny českých žáků. Tento faktor však uvedla z vyučujících pouze I8: *Občas se naskytnou problémy, ale to není z hlavy žáků, spíše z okolí, to, co slyší doma.*

Nejčastější odpovědí bylo, že to nejvíce záleží na žácích samotných, zda se chtějí bavit a zapadnout, nebo jsou spíše uzavřeni do sebe. Tento jev uvedly informantky 2, 4 a 6. *„To záleží hodně na ukrajinských žácích. Někteří nemají problém a baví se normálně, ale taky mám ukrajinskou holčičku, která se s nikým nebaví a nechce, ale ona je takový trošku samorost“* (I6).

Dle informantek 2 a 4 také hodně záleží na tom, zda je ve třídě více ukrajinských žáků. V takovém případě se často stává, že žáci tvoří skupinky spolu a méně se baví s českými spolužáky. *„Problém je, pokud je ve třídě více ukrajinských žáků, tak tvoří skupinky a tolik se s českými žáky nebaví“* (I2).

Informantky 2, 6 a 8 se shodly, že přes občasné problémy jsou vztahy ve třídách ve většině případů bezproblémové. *„Je to fakt strašně individuální, ale řekla bych, že většina ukrajinských žáků zapadla v pohodě do kolektivu“* (I6). I10 k tomuto tématu řekla, že u ní ve třídě jsou vztahy mezi ukrajinskými a českými žáky bezproblémové.

Spolupráce s rodinou

Výzkum se zabýval spoluprací mezi školou a rodinou, konkrétně u ředitelů/ředitelky a vyučujících. V této oblasti 3 ředitelů/ředitelky uvedli, že častým problémem bývá komunikace s rodiči. Na složitou komunikaci se shodly i všechny učitelky. Problémová komunikace spočívá dle informantek 4, 6 a 10 v jazykové bariéře.

Podle informantek 4 a 6 spolupráci s rodinou ovlivňuje také neznalost rodin se systémem Bakaláři, který školy používají. Systém Bakaláři používá 60 % všech škol v České republice a je nejrozšířenějším školním systémem (Bakaláři, 2024). I4 uvedla, že ukrajinským

rodinám byla nabídnuta pomoc s vysvětlením systému Bakaláři, ale kvůli časovému vytížení toho rodiny nevyužívají: *„No to je problém, často nemají čas, pracují, takže když je pozveme do školy, tak nemohou, nepoužívají systém Bakalář, nevědí, jak to funguje. Když jim nabídneme, že jim to vysvětlíme, tak nemůžou, protože nemají čas.“*

Dle informantek 2, 4, 8 a 10 záleží na rodičích, někteří se snaží a jiní ne. Informantky 2 a 4 uvedly, že ve většině případů je spolupráce s ukrajinskými rodiči spíše problémová: *„Samozřejmě, že jsou i rodiče, kteří fungují, ale v hodně případech to pokulhá“ (I2).*

8.2.6 Bariéry

Nejčastěji uvedenými bariérami, na které učitelky v průběhu doby narážely byla jazyková bariéra a komunikace s rodiči. Jediná I8 nezmínila, že by narazila na nějaké bariéry. Informantky 2 a 4 také mluvily o lenosti ukrajinských žáků: *„Největší byly jazykové bariéry a že se žákům často nechce nic dělat. Jsou trochu línější. A samozřejmě dalším problémem je ta komunikace s rodiči“ (I2).*

8.2.7 Změna přístupu k ukrajinským žákům v průběhu doby

Informantky 2, 4, 6 a 10 se shodly, že přístup k ukrajinským žákům se postupně změnil. Tyto informantky zmínily, že se snaží vést ukrajinské žáky více k samostatnosti. Informantky 2 a 4 také řekly, že je to velmi individuální u každého žáka, protože po delší době je vidět, kdo se snaží a chce se učit a kdo naopak ne: *„Tak, přístup se asi změnil v tom, že už jsou tu nějakou dobu, takže je vidět, kdo se snaží a chce se naučit a zapadnout, a kdo ne. Ten přístup je samozřejmě hodně individuální, ale celkově se je snažíme už více vést k samostatnosti“ (I2).* Jediná informantka 8 odpověděla, že se přístup k ukrajinským žákům nezměnil.

8.3 Závěr výzkumného šetření

Tento výzkum se zabýval integrací ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu. Hlavním cílem bylo zjistit, jak probíhalo začleňování ukrajinských žáků s dočasnou ochranou do těchto škol. Dále bylo zkoumáno, jak tato situace ovlivnila chod českých škol a které instituce se zapojily do podpory tohoto procesu. Výzkum se rovněž zaměřil na státní podporu poskytovanou pro vzdělávání ukrajinských žáků s dočasnou ochranou, na vztahy mezi českými a ukrajinskými žáky ve třídách a na spolupráci ukrajinských rodičů se školami. Výsledky poskytují komplexní pohled na situaci v základních školách ve Středočeském kraji po příchodu ukrajinských žáků a identifikují hlavní výzvy a úspěchy v procesu jejich integrace do českého vzdělávacího systému. Pro zmapování problematiky a dosažení cílů výzkumného šetření byly použity výzkumné otázky:

- HVO: Jak probíhala integrace ukrajinských žáků do českých základních škol po vypuknutí ruské invaze na Ukrajině?
- DVO1: Jak situace ovlivnila chod českých škol?
- DVO2: S jakými institucemi školy spolupracují v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí?
- DVO3: Jak byla zajištěna podpora procesu vzdělávání ukrajinských žáků ze strany státu?
- DVO4: Jaké jsou vztahy českých a ukrajinských žáků ve třídě?
- DVO5: Jakým způsobem ukrajinští rodiče spolupracují se školou?

HVO: Jak probíhala integrace ukrajinských žáků do českých základních škol po vypuknutí ruské invaze na Ukrajině?

Hlavním cílem začleňování žáků s OMJ (odlišným mateřským jazykem) je zajistit jim přístup ke kvalitnímu vzdělávání a umožnit jazykovou, studijní a socioemoční podporu (Evropská komise, 2019). Data z rozhovorů ukazují, že se základní školy ve Středočeském kraji nejvíce zaměřily na výuku českého jazyka a začlenění ukrajinských žáků do kolektivu. Důležitým aspektem bylo také vytvoření komfortního prostředí, kde se žáci nebáli hovořit o vzniklé situaci. Podle učitelek záleželo nejvíce na samotném žákovi, zda se chce do kolektivu začlenit nebo ne. Čtyři z pěti učitelek uvedly, že někteří žáci nemají problém si najít kamarády, zatímco jiní preferují být o samotě.

V procesu integrace ukrajinských žáků podle všech ředitelů a čtyřech z pěti učitelek bylo důležité se zaměřit na výuku českého jazyka, jelikož všichni informanti uvedli, že úroveň českého jazyka byla u ukrajinských žáků minimální. Způsoby výuky se však lišily mezi školami. Dvě školy byly určeny krajským úřadem pro bezplatnou jazykovou přípravu pro žáky s OMJ a pořádaly jazykové kurzy. Další škola byla původně také určena krajským úřadem, ale kvůli kapacitním omezením musela tuto roli přenechat jiné škole ve městě. Na dalších dvou školách byl pro ukrajinské žáky upraven obsah vzdělávání a zvýšen počet hodin českého jazyka na úkor jiných předmětů.

Všechny učitelky uvedly, že k posílení českého jazyka využívaly dvojjazyčné materiály a učebnice, slovníky nebo tablety s překladači. Na dvou školách probíhalo doučování českého jazyka. Dvě školy poskytovaly doučování a zároveň spolupracovaly s nízkoprahovým zařízením, které poskytovalo další doučování. Na jedné škole doučování neprobíhalo a ukrajinští žáci docházeli na kurzy českého jazyka do Centra na podporu integrace cizinců.

Pro usnadnění integrace ukrajinských žáků čtyři z pěti učitelek diskutovaly s českými žáky o tom, jak nejlépe komunikovat s nově příchozími ukrajinskými žáky. K dalšímu začlenění sloužily třídnické hodiny, které byly využívány k seznámení se a zodpovídání různých otázek ze strany žáků.

Závěrem lze říci, že školy se v procesu integrace ukrajinských žáků nejvíce zaměřily na výuku českého jazyka a začlenění do kolektivu. Úspěch integrace však do značné míry závisel na samotných žácích a jejich ochotě stát se součástí kolektivu. Pro dosažení úspěšnější integrace by školy mohly věnovat více pozornosti na vytváření společných aktivit pro české a ukrajinské žáky, během nichž by se žáci lépe poznali. Přínosné by také mohlo být diskutování o české a ukrajinské kultuře, což by přispělo k vzájemnému porozumění. Důležité je ukrajinské žáky podporovat v mimoškolních aktivitách a zájmových kroužcích, které vedou k navazování přátelství a zlepšení jazykových dovedností.

DVO1: Jak situace ovlivnila chod českých škol?

Z výsledků rozhovorů vyplývá, že příchod ukrajinských žáků do základních škol neměl zásadní vliv na jejich chod. Čtyři z pěti ředitelů/ředitelek potvrdili, že chod školy zůstal nezměněn, ačkoliv dva z nich uvedli nárůst administrativní a organizační práce. Dva také zmínili potřebu přijmout nové učitele kvůli vyššímu počtu žáků. Pokud jde o výuku, všechny učitelky souhlasily, že bylo nutné přizpůsobit ji potřebám ukrajinských žáků. Nejčastěji

zmiňovanými změnami byly častější opakování látky, individuální práce s ukrajinskými žáky, dodatečná příprava a zpomalení tempa výuky.

Na základě analýzy lze vyvodit, že chod škol s příchodem ukrajinských žáků nebyl zásadně změněn, ale přinesl do škol více organizační a administrativní práce a potřebu přizpůsobení výuky ukrajinským žákům. Školám by mohlo pro lepší zvládnutí situace pomoci přijmout nové učitele, kteří mají zkušenosti s výukou žáků s OMJ a dbát větší důraz na profesní rozvoj učitelů v oblasti výuky žáků z kulturně odlišného prostředí a žáků sociálně znevýhodněných, mezi které řadíme žáky s OMJ.

DVO2: S jakými institucemi školy spolupracují v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí?

Z rozhovorů s řediteli/ředitelkami plyne, že čtyři školy se zapojily do spolupráce s různými institucemi. Nejčastěji zmiňovaná spolupráce byla s organizací META, o.p.s., která se zaměřuje na podporu integrace cizinců. Jedna škola spolupracovala s Národním pedagogickým institutem a dvě školy od Národního pedagogického institutu čerpaly různé materiály, které napomáhaly s integrací ukrajinských žáků. Další spolupráce probíhala s nízkoprahovými zařízeními, kam ukrajiniští žáci chodili na doučování češtiny a trávili volný čas. Další škola spolupracovala s Centrem na podporu integrace cizinců.

Všichni informanti, kteří spolupracovali s nějakou institucí, považovali tuto pomoc za přínosnou. Podle informantů 3 a 9 poskytly tyto instituce největší pomoc zejména na začátku situace.

Závěrem lze říci, že školy potřebovaly s integrací ukrajinských žáků pomoc, kterou nejčastěji našly spoluprací s organizací META, o.p.s a NPI. Spolupráce byla pro školy velmi přínosná a měly by v této spolupráci pokračovat, aby se podpora pro ukrajinské žáky ještě zefektivnila a rozšířila.

DVO3: Jak byla zajištěna podpora procesu vzdělávání ukrajinských žáků ze strany státu?

Podpora procesu vzdělávání ukrajinských žáků ze strany státu byla legislativně upravena zákonem č. 67/2022 Sb. Ředitelé 1, 3, 5 a 9 se však shodli, že informace od státu nebyly dostatečné a včasné. Pomalu a nedostatečně poskytované informace způsobily, že školy si musely samy připravit vlastní systém, vyhledat potřebné informace a následně vše upravit podle pokynů MŠMT. Informanti 5, 7 a 9 uvedli, že školy získávaly informace a materiály od státu prostřednictvím datové schránky, což bylo dobře zvládnuté. Nicméně, jak poznamenal informant 5, metodiky vznikají až když se něco stane, takže pokyny školy dostaly pozdě

a zpočátku byly velmi obecné. Všichni ředitelé/ředitelky rovněž uvedli, že nezískali od státu žádnou finanční podporu na zvládnutí situace s přijetím velkého počtu žáků. Tři informanti z pěti (I1, I3, I9) řekli, že pro zvládnutí situace si museli poradit sami a shánět sponzorské dary.

Shrnutím lze říci, že pomoc školám od státu byla velmi nedostačující a pomalá. Ředitelé/ředitelky škol vyjádřili významné obavy ohledně dostupnosti a časové relevance poskytovaných informací ze strany státních institucí, stejně jako nedostatek finanční podpory. Absence dodatečných finančních prostředků ze strany státu znamenala, že školy musely hledat pomoc v jiných zdrojích, včetně sponzorských darů. Na základě těchto zkušeností je zřejmé, že je nezbytné zdokonalit koordinaci a časování informačních a finančních opatření ze strany státu, aby školy mohly lépe a efektivněji reagovat na nové výzvy spojené s integrací ukrajinských žáků.

DVO4: Jaké jsou vztahy českých a ukrajinských žáků ve třídě?

Podle výzkumu jsou vztahy českých a ukrajinských žáků ve třídě ovlivněny řadou faktorů. Zatímco ředitelé nejčastěji zdůrazňovali působení rodin českých dětí, učitelky naopak uváděly, že hlavním faktorem jsou samotní žáci a jejich ochota zapojit se do kolektivu. Sedm z deseti informantů však sdílelo názor, že navzdory občasným problémům jsou vztahy ve třídách většinou bezproblémové.

Tento výsledek naznačuje, že i přes různé faktory jsou vztahy mezi českými a ukrajinskými žáky obecně pozitivní a harmonické. K prohloubení těchto vztahů by mohly výrazně přispět společné aktivity, které by umožnily žákům lépe se poznat a vzájemně se sblížit. Takové aktivity mohou být například sportovní a kulturní akce, společné projekty ve škole nebo mimo ni. Integrace prostřednictvím těchto aktivit může vytvořit prostředí, kde se žáci cítí přijati a vzájemně podporují své kulturní rozdíly.

DVO5: Jakým způsobem ukrajinští rodiče spolupracují se školou?

Z výsledků rozhovorů je patrné, že spolupráce mezi ukrajinskými rodiči a školou má určité nedostatky. Devět z deseti informantů se shodlo na tom, že někteří rodiče mají zájem spolupracovat a zajímat se o vzdělávání svého dítěte a někteří ne. Osm z deseti informantů také identifikovalo nejčastější problém ve spolupráci, kterým je nedostatečná komunikace. Tento nedostatek se projevuje tím, že rodiče nechodí na domluvené schůzky, nemají dostatečné znalosti českého jazyka, nepíší omluvenky a neposkytují škole potřebné informace. Tyto faktory ztěžují efektivní spolupráci mezi rodiči a školou a mohou negativně ovlivnit vzdělávací proces žáka.

Z analýzy rozhovorů lze vyvodit, že klíčovou problémovou oblastí v integraci ukrajinských žáků do škol je komunikace a spolupráce s jejich rodiči, což často souvisí s jazykovými bariérami. Je nezbytné aktivně pracovat na zlepšení komunikace mezi školou a rodiči ukrajinských žáků. Jednou z možností, jak toho dosáhnout, je poskytnutí kurzů českého jazyka pro rodiče, což by podpořilo jejich lepší dorozumění a usnadnilo jim přístup ke školním informacím a systému. Dalším užitečným řešením by mohlo být nasazení tlumočnicků, kteří by asistovali při komunikaci mezi školou a ukrajinskými rodiči. K tomu by však byla potřeba i podpora ze strany státu a finanční prostředky na poskytnutí těchto tlumočnicků.

ZÁVĚR

Ruská invaze na Ukrajinu v únoru 2022 měla zásadní dopad na životy mnoha ukrajinských žáků a jejich rodin, kteří byli nuceni hledat útočiště v zahraničí. Diplomová práce se soustředila na klíčový aspekt této migrační vlny, konkrétně na integraci ukrajinských žáků do základních škol v České republice. Cílem diplomové práce bylo pochopení procesu integrace ukrajinských žáků do českého školního systému a zjišťování průběhu integrace ukrajinských žáků ve Středočeském kraji. Téma integrace je mimořádně důležité, jelikož vzdělání hraje zásadní roli v úspěšném začlenění žáků do nové společnosti.

Teoretická část práce poskytla důkladné vysvětlení základní terminologie a analyzovala proces integrace ukrajinských žáků do základních škol v České republice. Dále se zaměřila na úvod do problematiky vzniku ruské invaze na Ukrajinu a přijatým opatřením České republiky v souvislosti s touto invazí. V následujících kapitolách byly popisovány výzvy, kterým čelily základní školy v České republice a samotní ukrajinští žáci. Dále byla zkoumána podpora organizací, které pomáhají ukrajinským žákům se zvládnutím školní docházky v českých základních školách a s jejich integrací do české společnosti.

Praktická část práce se zabývala výzkumným šetřením a byl zvolen kvalitativní výzkum. Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak probíhala integrace ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu. Praktická část využívá celkem dva typy polostrukturovaného rozhovoru. První typ rozhovoru byl určen pro ředitele/ředitelky škol a druhý typ pro učitele/učitelky na školách. Dva typy rozhovorů byly využity, protože poskytly hlubší vhled do problematiky začleňování ukrajinských žáků do základních škol ve Středočeském kraji. Výzkum odhalil, že začleňování ukrajinských žáků bylo komplexním procesem vyžadujícím přizpůsobení obsahu vzdělávání, intenzivní spolupráci s různými organizacemi a podporu na státní úrovni, která však nebyla poskytnuta. Zjistilo se, že školy musely řešit jazykové a finanční bariéry a poskytovat individuální přístup novým žákům. Významnou roli hrály organizace, které poskytovaly podporu jak školám, tak ukrajinským rodinám, a usnadňovaly tak jejich adaptaci.

Závěrem lze konstatovat, že navzdory četným výzvám se české školy dokázaly efektivně vypořádat s integrací ukrajinských žáků. Diplomová práce přinesla cenné poznatky a praktická doporučení, která mohou pomoci dalším školám a institucím při zvládnutí integrace žáků z odlišných kulturních a jazykových prostředí.

POUŽITÁ LITERATURA

Odborná literatura

BARŠOVÁ, Andrea a BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Monografie, sv. 15. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6.

CARENS, Joseph H. *Imigranti a právo na pobyt*. Přeložil Martin BRABEC, přeložil Miluš KOTIŠOVÁ, přeložil Josef VELEK. *Filosofie a sociální vědy*, 55. Praha: Filosofia, 2016. ISBN 978-80-7007-471-8.

DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Studie., sv. 66. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-039-1.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2018. *Psyché* (Grada). ISBN 978-80-247-4675-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

Malý etnologický slovník. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011. ISBN 978-80-87261-70-5.

NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

PAVLÍK, Zdeněk a KALIBOVÁ, Květa. *Mnohojazyčný demografický slovník*. Praha: Česká demografická společnost, 2005. ISBN 80-239-4864-4.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Sociologie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu: Multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. s. 45-49.

UHEREK, Zdeněk; HONUSKOVÁ, Věra; OŠŤÁDALOVÁ, Šárka a GÜNTER, Vladislav. *Migrace: historie a současnost. Moderní dějiny*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016. ISBN 978-80-905942-9-6.

Zákon č. 325/1999 Sb. Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu). In ÚZ č 1508 Cizinci, azyl. Sagit, 2022.

Internetové zdroje

Aktuality. *Centra na podporu integrace cizinců* [online]. 2024 [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.integracnicentra.cz>

Aktuální počty ukrajinských uprchlíků na českých školách. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2023 [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/aktualni-pocty-ukrajinskych-uprchliku-na-ceskych-skolach>

Cizinci - podpůrná opatření. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. b.d. [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/cizinci-podpurna-opatreni.html>

Council of the European Union. *European Union* [online]. b.d. [cit. 2024-05-10]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/council-european-union_en

DAVID JR., Elliott. EXPLAINER: Why Did Russia Invade Ukraine? *U.S.News* [online]. 2024 [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/explainer-why-did-russia-invade-ukraine>. [cit. 2024-04-20].

Desatero do výuky. *Inkluzivní škola* [online]. b.d. [cit. 2024-05-24]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/10-jednoduchych-tipu-pro-zacatek-aneb-jak-zacit>

Děti/žáci-cizinci a děti/žáci s odlišným mateřským jazykem. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. b.d. [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/ciz.html>

Dlouhodobá práce s kolektivem. *Inkluzivní škola* [online]. 2023 [cit. 2024-05-24]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/dlouhodobaprace-s-kolektivem>

Document 32020H1366. *EUR-Lex* [online]. 2020 [cit. 2024-04-25]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32020H1366>.

Dočasná ochrana. *FRS* [online]. 2024 [cit. 2024-05-10]. Dostupné z: <https://frs.gov.cz/docasna-ochrana/#2>

Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/2022-Russian-invasion-of-Ukraine>.

GOULARAS, Gökçe; IPEK, Işıl. *International Migration in the 21st Century: Problems and Solutions*. Cambridge Scholars Publishing [online]. 2018 [cit. 2024-05-17]. Dostupné z: <https://www.cambridgescholars.com/resources/pdfs/978-1-5275-0910-8-sample.pdf>

Informace pro školská poradenská zařízení. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2022 [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2022/03/SPZ_doporuceni-final.pdf

Informace v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu. *VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY* [online]. 2022 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/informace-v-souvislosti-s-invazi-ruska-na-ukrajinu-194507/>

Inspirace a podpora pro pedagogy při práci s dětmi a žáky s odlišným mateřským jazykem. *Inkluzivní škola.cz* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/>

Integrace ve výuce. *Metodický portál RVP.CZ* [online]. 2011 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/12039/integrace-ve-vyuce.html>

Integrace žáků-migrantů do škol v Evropě: národní politiky a opatření. *Evropská komise/EACEA/Eurydice* [online]. 2019. Zpráva Eurydice. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: https://www.dzs.cz/sites/default/files/2021-11/integrace_%C5%BE%C3%A1k%C5%AF-migrant%C5%AF_do_%C5%A1kol_v_Evrop%C4%9B.pdf

Jak mluvit s dětmi o válce? *Centrum LOCIKA* [online]. 2022 [cit. 2024-05-22]. Dostupné z: <https://www.centrumlocika.cz/novinky/jak-mluvit-s-detmi-o-valce>

Jak pracovat s žákem s potřebou podpory v českém jazyce. *Národní pedagogický institut České republiky* [online]. 2022 [cit. 2024-05-23]. Dostupné z: <https://ukrajina.npi.cz/files/jak-pracovat-s-zakem-cj.pdf>

JAKÉ ZMĚNY PŘINÁŠÍ NOVÝ LEX UKRAJINA V OBLASTI ŠKOLSTVÍ? (AKTUALIZACE ZÁPISY). *Inkluzivní škola.cz* [online]. 2024 [cit. 2024-05-20]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/jake-zmeny-prinasi-novy-lex-ukrajina-v-oblasti-skolstvi-platny-od-1-9-2024>

Jednorázové aktivity pro podporu dobrých vztahů ve třídě. *Inkluzivní škola* [online]. 2023 [cit. 2024-05-24]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/jednorazove-aktivity-pro-podporu-dobrych-vztahu-ve-tride>

KAŠPAROVÁ, Irena. *Metodika 2. – Inkluze a integrace* [online]. 2019 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/uploads/prilohy/22496/metodika_2.pdf

Key migration terms. *International Organization for Migration* [online]. 2024 [cit. 2024-05-17]. Dostupné z: <https://www.iom.int/key-migration-terms>

KIRBY, Paul. Has Putin's war failed and what does Russia want from Ukraine? *BBC* [online]. 2023 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-56720589>.

Komunitní aktivity pro děti z Ukrajiny. *OPU* [online]. 2024 [cit. 2024-05-26]. Dostupné z: <https://www.opu.cz/projekt/komunitni-aktivity-pro-deti-z-ukrajiny/>

MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník*. Brno: Cerm, 2009. ISBN 978-80-7204-560-0 [online]. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/pdf/antropologicky_slovník.pdf

Metodické komentáře k zákonu Lex Ukrajina IV. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2023 [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/06/Methodika_lex_ukrajina_IV_sk_rok_23_24_FINAL.pdf

Mezi školou a rodinou. *Bakaláři* [online]. 2024 [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://bakalari.cz/>

Ministerstvo vnitra aktivovalo Plán připravenosti na migrační vlnu a zřídilo informační linky pro občany Ukrajiny. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2022 [cit. 2024-

04-25]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-vnitro-aktivovalo-plan-pripravenosti-na-migracni-vlnu-a-zridilo-informacni-linky-pro-obcany-ukrajiny.aspx>.

MŠMT: ŠABLONY NA ADAPTAČNÍ SKUPINY PRO DĚTI Z UKRAJINY LEDEN-ČERVEN 2023. *Inkluzivní škola.cz* [online]. 2023 [cit. 2024-05-20]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/msmt-sablony-na-adaptacni-skupiny-pro-deti-z-ukrajiny-leden-cerven-2023>

O METĚ. *META* [online]. 2022 [cit. 2024-05-24]. Dostupné z: <https://meta-ops.eu/clanek/o-mete/>

O nás. *Člověk v tísni* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/kdo-jsme/o-nas>

O nás. *Národní pedagogický institut České republiky* [online]. 2024 [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://www.npi.cz/o-nas/o-institutu>

O nás. *OPU* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.opu.cz/o-nas/>

Počet ukrajinských dětí se v českých školách se mírně zvýšil. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2024 [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/pocet-ukrajinskych-deti-a-zaku-uprchliku-se-v-regionalnim>

Podpora dětí z Ukrajiny. *Inkluzivní škola.cz* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/podpora-deti-z-ukrajiny>

Práce s třídním kolektivem. *Inkluzivní škola* [online]. 2021 [cit. 2024-05-24]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/prace-s-kolektivem>

Prováděcí rozhodnutí Rady (EU) 2022/382. *Rada Evropské unie* [online]. 2022 [cit. 2024-05-10]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>

Příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb. *Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných*. [online]. 2021 [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Průručka pro školy v době katastrofické události. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Národní ústav duševního zdraví* [online]. 2022 [cit. 2024-05-22]. Dostupné

z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2022/03/Prirucka_-_pro_skoly_katastroficka_udalost.pdf

RAY, Michael. Russia-Ukraine War. *Britannica* [online]. 2024 [cit. 2024-04-21].

Sbírka knížek pro děti z Ukrajiny. *Sdružení pro integraci a migraci* [online]. 2023 [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: https://www.migrace.com/cs/clanky/1392_sbirka-knizek-pro-deti-z-ukrajiny

Sdělení č. 208/1993 Sb. Sdělení ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků. [online]. 1993 [cit. 18.04.2024]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-208>

Seznam pomáhajících organizací. *Pomáhej Ukrajině* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://pomahej-ukrajine.cz/organizace/>

Směrnice Rady 2001/55/ES ze dne 20. července 2001 o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími. [online]. 2001 [cit. 20.04.2024]. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32001L0055>

SOS Ukrajina 2022-2024: Pomoc, priority a plány. *Člověk v tísni* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/co-delame/humanitarni-a-rozvojova-pomoc/ukrajina>

TITĚROVÁ, Kristýna. *Začleňování žáků-cizinců do českých škol* [online]. 2019 [cit. 2024-05-18]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/11085/zaclenovani_zaku_cizincu_do_ceskych_skol.pdf

Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal* [online]. 2024 [cit. 2024-05-17]. Dostupné z: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Ukrajina – informace ke vzdělávání. *Sdružení pro integraci a migraci* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.migrace.com/cs/regularizace/migrace-na-skolach/vzdelavani-zaku-z-ukrajiny>

Uprchlík. *Encyklopedie migrace* [online]. 2017 [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/uprchlik/>

V České republice je aktuálně 325 tisíc uprchlíků z Ukrajiny. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2023 [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/v-ceske-republice-je-aktualne-325-tisic-uprchliku-z-ukrajiny.aspx>

Veřejná správa v České republice 2022. *Ministerstvo vnitra* [online]. 2023 [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vyrocni-zpravy-o-stavu-verejne-spravy.aspx>

Vyhláška č. 48/2005 Sb. Vyhláška o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky [online]. 2024 [cit. 2024-05-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-48>

VÝZVA ADAPTAČNÍ SKUPINY PRO DĚTI CIZINCE MIGRUJÍCÍ Z UKRAJINY LEDEN – ČERVEN 2023. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2022 [cit. 2024-05-20]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/vyzva-adaptacni-skupiny-pro-deti-cizince-migrujici-z>

Vzdělávání a osvěta. *OPU* [online]. b.d. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.opu.cz/co-delame/vzdelavani-a-osveta/>

Vzdělávání ukrajinských dětí v ČR: Informační materiál. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2022 [cit. 2024-05-22]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/methodology/vzdelavani-ukrajinskych-deti-v-cr/>

What is NATO? *NATO* [online]. b.d. [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>.

ZÁKLADNÍ INFORMACE k ukrajinské problematice v regionálním školství. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2022 [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2022/11/Rychle_informace_2022_Ukrajina.pdf

Zákon č. 108/2006 Sb. *Zákon o sociálních službách* [online]. 2024 [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 561/2004 Sb. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. 2024 [cit. 2024-05-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Zákon č. 563/2004 Sb. *Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů* [online]. 2024 [cit. 2024-06-06]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>.

Zákon č. 65/2022 Sb. *Zákon o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace* [online]. 2024 [cit. 2024-05-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-65>

Zákon č. 67/2022 Sb. *Zákon o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace* [online]. 2024 [cit. 2024-05-19]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-67/zneni-20240101>

PŘÍLOHY

Otázky pro rozhovor s řediteli/ředitelkami:

- Jaké je Vaše jméno?
- Jaké máte vzdělání?
- Na jaké pozici pracujete?
- Jak dlouho pracujete na této pozici?
- Kolik ukrajinských dětí k Vám do školy po vypuknutí ruské invaze na Ukrajině přišlo?
- Přišli ukrajinské děti nárazově nebo postupně?
- Měli jste dostatečný počet míst pro žáky?
- Jakým způsobem jste pracovali s žáky z Ukrajiny?
- Jaká byla jejich úroveň českého jazyka?
- Zaměřili jste se na výuku českého jazyka?
- Jaká podpůrná opatření jste využili?
- Měli jste od státu dostatečné a včasné informace, jakým způsobem máte postupovat?
- Jak jste tyto informace dostávali?
- Musel/a jste navýšit počet učitelů s nárůstem žáků ve třídách?
- Získali jste finanční obnos pro zvládnutí situace?
- Změnila tato situace chod školy?
- Kdo rozhodoval o tom, kolik ukrajinských žáků k Vám do školy půjde?
- Využívala škola asistenty pedagogů?
- Zařídila škola ukrajinským žákům nějaké jazykové kurzy/doučování?
- Na co byl kladen největší důraz při integraci ukrajinských žáků?
- Jaké jsou vztahy ve třídě mezi českými a ukrajinskými žáky?
- Jak funguje spolupráce mezi školou a ukrajinskou rodinou?
- Spolupracovali jste s nějakými institucemi v procesu integrace ukrajinských žáků do českého prostředí?
- Myslíte si, že Vám spolupráce s touto institucí/těmito institucemi pomohla v integraci ukrajinských dětí?
- Kdo Vám nejvíce pomohl s integrací žáků?
- Narazili jste na nějaké bariéry?
- Jak začleňování probíhá v současné době?

Otázky pro rozhovor s učiteli/učitelkami:

- Jaké je Vaše jméno?
- Jaké máte vzdělání?
- Na jaké pozici pracujete?
- Jak dlouho pracujete na této pozici?
- Změnila se výuka po příchodu ukrajinských žáků do ZŠ?
- Jak probíhala integrace ukrajinských žáků do ZŠ?
- Jak jste pracoval/a s třídním kolektivem před příchodem žáků z Ukrajiny?
- Jak jste s žáky pracoval/a po příchodu ukrajinských žáků?
- Věděli jste, jak postupovat, když dítě neovládá český jazyk?
- Byli jste poučeni, jak máte postupovat s velkým nárůstem cizinců ve třídách?
- Byli žáci poučeni na co se mohou/nemohou ptát?
- Na co byl kladen největší důraz při integraci ukrajinských žáků?
- Jaké jsou vztahy ve třídách?
- Jak funguje spolupráce mezi učiteli a rodiči ukrajinských žáků?
- Na jaké bariéry jste při integraci ukrajinských žáků nejčastěji naráželi?
- Změnil se přístup k ukrajinským dětem v průběhu doby?